

Pravice starejših kot ogledalo družbe

Starost naj bo najvarnejše življenjsko obdobje

Kot varuhinja človekovih pravic sem se zavezala, da bom v času svojega mandata okrepila glas šibkih, predvsem otrok, starejših oseb in invalidov ter hendikepiranih. Prav vsi smo v svojem življenju kdaj nemočni in odvisni od pomoči drugih. V takšnih razmerah smo ranljivi in bolj občutljivi za podrobnosti, ki lahko prizadenejo naše dostojanstvo.

Starost je obdobje, na katero se je treba pripraviti in tako tudi sprejeti nekatere spremembe, ki jih narekujejo zdravstveno stanje, upokožitev, odhod otrok iz skupnega gospodinjstva, morda tudi

izguba življenjskega sopotnika. Vsako življenjsko obdobje ima svoje prednosti in slabosti, tako tudi starost. Prepričana sem, da bralci teh vrstic dobro veste, kaj imam v mislih. V tej publikaciji smo poskušali povzeti informacije, ki bi vam bile v pomoč, ko se boste znašli pred novimi vprašanji ali težkimi odločitvami.

Vsi si želimo, da bi starost preživljali v domačem okolju, da bi se ukvarjali z dejavnostmi, za katere prej nismo imeli časa, da bi se srečevali s sorodniki in prijatelji, morda potovali ali si privoščili oddih v zdravilišču. A vedno se ne izide tako. Vemo, da tudi starejši ljudje občutite posledice gospodarske krize in spremenjenih razmer v družbi. Vemo, da želite pomagati mlajši generaciji, čeprav na škodo svojih potreb. Vemo tudi, da vsi niste deležni prijaznega odnosa od svojih bližnjih, nekateri ste tudi žrtve nasilja.

Marsikdo dostikrat potrebuje nasvet ali strokovno pomoč, in to na zelo različnih področjih. Veliko vas potrebuje zdravniško pomoč in zdravstveno nego, drugi socialno pomoč, tretji pravni nasvet ali mnenje o tem, kako bi bilo najbolje preurediti stanovanje, da bi lahko ostali v domačem okolju. Čeprav imate obsežno znanje in veliko izkušenj, vam sodobna tehnologija postavlja določene ovire. Informacije, ki so objavljene na svetovnem spletu, niso dosegljive vsem. Prevelika izbira v trgovinah vas lahko spravlja v stisko, še posebej če so trgovine daleč od vašega doma. Promet poteka čedalje hitreje, drugi udeleženci niso dovolj pozorni na starejše ljudi. Vse to vpliva na to, da se težje odpravljate od doma, v družbo ali po opravkih. V takšnih primerih bi vam bila dobrodošla pomoč prostovoljcev, ki bi skupaj z vami šli po opravkih, vam pomagali na avtobus ali vlak, prinesli domov težje stvari ali pomagali pri uporabi računalnika.

Vendar vaše težave mnogokrat zahtevajo več kot pomoč prostovoljcev. Za odločanje o tem,

kje boste preživeli starost, komu boste zaupali pomoč pri finančnih vprašanjih, kako bi izboljšali morda skrhane odnose z bližnjimi, bi potrebovali nasvete ali praktično pomoč strokovnjakov. In takoj smo pri naslednjem vprašanju – kje takšne strokovnjake dobiti in koliko vas bo stalo njihovo delo? Ali boste zmogli takšne stroške? Kdaj vam lahko pomagajo na centrih za socialno delo, kdaj v bližnjem društvu upokojencev? Kako si zagotoviti zdravstveno nego na domu, kakšne oblike pomoči so dostopne v vaši občini?

Del potrebnih informacij boste gotovo našli v tej publikaciji. Varuh človekovih pravic Republike Slovenije (Varuh) je institucija, ki obravnava pobude, v katerih se posamezniki pritožujejo zaradi nepravilnosti v odnosu med posameznikom in državnimi organi ali organi lokalne skupnosti. Pri Varuhu preverjamo, ali se ti odzivajo v skladu s svojimi pristojnostmi. Kadar ugotovimo pomanjkljivosti in napake, jih opozarjamo in predlagamo drugačne rešitve. Vsako leto pripravimo tudi letno poročilo, ki ga obravnavajo poslanci v državnem zboru, in v njem opozarjamo tudi na sistemske nepravilnosti, ki jih je treba popraviti oziroma odpraviti s spremembami v zakonodaji. Tako v letnih poročilih opozarjamo tudi na vprašanja, ki bodo posebej predstavljena na naslednjih straneh. Prepričana sem, da jih bomo z medgeneracijskim sodelovanjem v prihodnosti uspešno rešili.

dr. Zdenka Čebašek - Travnik, dr. med.
varuhinja človekovih pravic

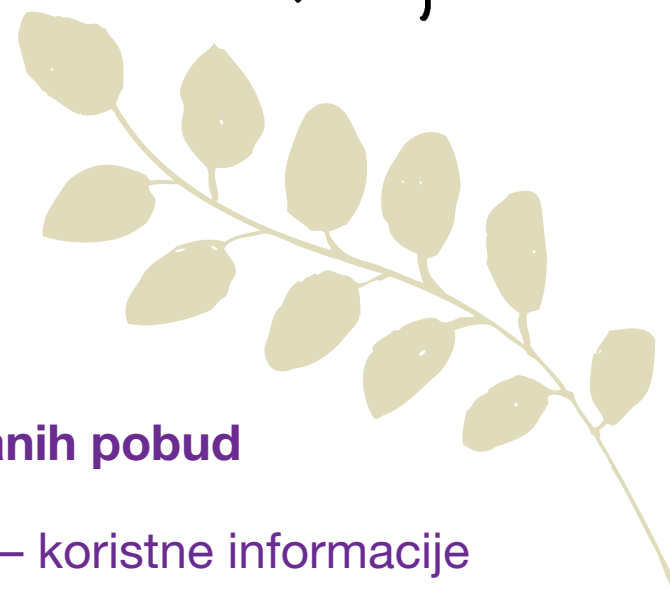
Prispevki s posveta in okrogle mize,
ki jo je Varuh človekovih pravic RS
organiziral na dan človekovih pravic,
10. decembra 2010

Predstavitev dela Varuha
Zaščita pravic starejših

Izbor obravnavanih pobud

Dobro je vedeti – koristne informacije

Priloga: Moje številke
plakat s številkami pomembnih ljudi
in ustanov

Kršitve pravic starejših, kot jih zaznava Varuh človekovih pravic RS

dr. Ingrid Russi Zagožen
Varuh človekovih pravic RS

Varuh človekovih pravic RS že od začetka svojega delovanja daje velik poudarek položaju starejših oseb. Na eni strani so pomembna njegova opozorila na posameznih za starejše pomembnih področjih, kot so pravice iz naslova socialnega varstva, zdravstvenega zavarovanja, pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Po drugi strani pa si Varuh že ves čas svojega obstoja prizadeva za primeren položaj starejših v družbi. V Varuhovem letnem poročilu za leto 2009 je tako izpostavljena pravica starejših do odločanja o samem sebi, predvsem do svobodne odločitve za institucionalno varstvo. Omenjeni sta spletno obveščanje in poslovanje kot razmeroma novi obliki možne kršitve pravic starejših oseb. Izpostavljeno je nasilje nad starejšimi. In ne nazadnje, opozarja na revščino starejših, na njihovo materialno stisko in posledično socialno izključenost.

Teh ugotovitev ne moremo posploševati na celotno populacijo starejših. Mnogi so namreč še vedno samostojni in neodvisni, ne potrebujejo podpore in oskrbe, ker so razmeroma zdravi. Kljub temu Varuh pogreša bolj urejeno, sistematično in spremljajočo skrb za starejše ljudi, če ti živijo sami. Menimo, da je treba z njimi vzpostaviti stik in ohraniti določeno obliko komunikacije, zato da se bosta pravočasno zaznali in organizirali učinkovita podpora in oskrba, če ju bodo potrebovali.

Varuhova prizadevanja so precej usmerjena k ranljivim skupinam prebivalstva, med katere spadajo tudi starejši, odvisni od tuje pomoči. Področja kršitev pravic starejših, ki jih zaznava Varuh, niso edina področja, kjer se starejšim kršijo njihove pravice. Varuh namreč pri svojih ugotovitvah in mnenjih o stanju spoštovanja človekovih pravic izhaja iz pobud, ki jih prejme in obravnava, zato se zavedamo, da je verjetno problemov precej več, le da se vsi posamezniki z njimi ne obračajo na Varuha.

Iz pobud, ki jih na Varuha naslavlja starejši, izhaja njihova želja, ki je pravzaprav pravica, da samostojno odločajo o sebi, in to tudi takrat, kadar potrebujejo določen obseg podpore in oskrbe. Praviloma si želijo, da bi čim dlje živeli v domačem okolju. S tem v zvezi ugotavljamo, da še vedno niso povsod dane možnosti za vključitev v dnevno varstvo (ni dnevnih centrov) ali ni na voljo ustrezne storitve pomoči na domu. Glede te Varuh pogreša kontinuirano in dostopno storitev. Če potrebuje starejša oseba večji obseg podpore in oskrbe, zdajšnji možni obseg pomoči na domu ne zadostuje njenim potrebam. Ob tem naj omenimo, da je ura storitve kljub delnemu plačilu občin še vedno (pre)draga in si je mnogi starejši ne morejo privoščiti niti v razpoložljivem obsegu, kaj šele glede na potrebe, ki jih imajo.

Varuh meni, da bi morala država nuditi več pomoči in podpore svojcem, ki se odločijo, da bodo skrbeli za svojega pomoči potrebnega starejšega bližnjega in mu tako omogočili, da ostane dlje časa v domačem okolju. Ne gre le za finančno pomoč, temveč tudi ustrezno podporo, tudi v obliki izobraževanj ali občasnih sprejemov starejših v institucionalno varstvo. Pomembno je, da razumejo starostne spremembe, da se naučijo prepoznati zgodnje znake demence, se učijo negovati slabše pomično osebo ipd. Treba jih je usposobiti za zahtevno nalogo, ki so jo sprejeli, in jim pomagati, da ji bodo kos. Država mora vpeljati nove sistemske rešitve, npr. pravico do dela s krajšim delovnim časom in pravico do bolniške odsotnosti z dela ter nadomestilo plače za nego starejšega družinskega člana. Dobro oskrbo in kakovost življenja je treba zagotoviti vsem, tako tistim, ki se odločijo, da bodo ostali v domačem okolju, kot tistim, ki izberejo institucionalno varstvo.

Ko govorimo o starejših, ki živijo v domačem okolju, moramo žal izpostaviti še en vidik. V zadnjem letu smo namreč prejeli več pobud, ki kažejo na bolj ali manj prikrito nasilje nad starejšimi, ki se dogaja za domačimi zidovi in ima mnogo oblik. Varuh je tako obravnaval primere, ko so bili starejši deležni groženj in zmerjanja, izsiljevanja, zanemarjanja, poniževanj in vdiranja v zasebnost. Skrbi tudi nasilje, ko svojci starejšim preprečujejo stike z drugimi sorodniki in prijatelji. Varuh se zaveda, da je nasilje nad starejšimi težko ugotoviti, naj gre za ekonomsko, fizično ali psihično nasilje, saj ga starejši skrivajo in ga ne želijo javno priznati, kaj šele prijaviti. Zato menimo, da je potrebna posebna skrbnost pri obravnavi vsakega posamičnega primera. Vloga centrov za socialno delo je pri tem seveda ključna, spodbujati in omogočati pa je treba razvoj prostovoljstva in skupin za samopomoč ter krepiti medgeneracijsko solidarnost, ker so to oblike pristnega, osebnega stika s starejšimi in je verjetnost, da bodo v teh stikih starejši bolj pripravljeni zaupati in sprejeti pomoč.

Varuh je obravnaval primere, pri katerih se je izkazalo, da bi bila starejšim dobrodošla pomoč pri varovanju njihovih pravic, ker jih ne poznajo ali jih ne znajo uveljaviti. Ne gre le za bolne in oskrbe potrebne starejše, temveč tudi za tiste, ki so še samostojni in neodvisni, vendar morda niso obveščeni, so brez razvite socialne mreže in s tem neformalnih oblik pomoči, zapostavljeni ali izključeni iz družbe. Zato Varuh predlaga, da se na lokalni ravni uvede zagovorništvo starejših, ki mora biti čim manj formalizirano in čim bolj dostopno, tudi z obiski na terenu. Starejši namreč potrebujejo zaupno osebo, ki jih bo razumela, jim bo pomagala in svetovala ter s katero bodo lahko navezali stik hitro in preprosto.

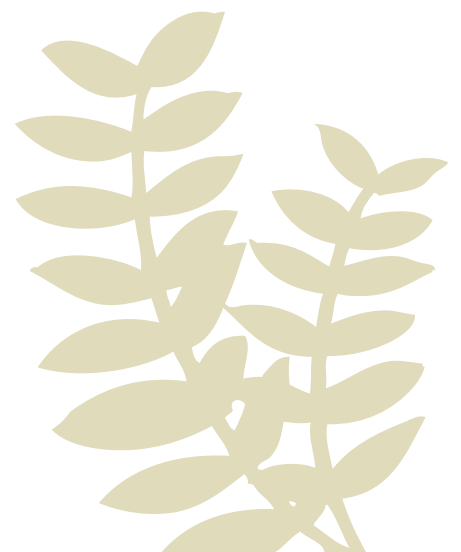
Varuh tudi podpira ustanovitev urada za starejše, ki bi pripravljali potrebne smernice in dokumente, nujne za zagotovitev varne starosti. Z uradom bi lahko zaživele tudi številne oblike pomoči, svetovanja in zagovorništvo za starejše.

Še vedno je tako, da če ni svojcev, ki bi bili pripravljeni prevzeti večji del skrbi za pomoči potrebne starejše, ki živijo doma, je sprejem v institucionalno varstvo pogosto edina mogoča rešitev. Če je Varuh pred nekaj leti še opozarjal, da so čakalne dobe za sprejem v institucionalno varstvo predloge, zdaj ugotavljamo, da so se občutno skrajšale. Problem, ki ga zaznavamo, pa je razmeroma neenakomerna pokritost države z domovi za starejše. Menimo, da je treba starejšim omogočiti institucionalno varstvo v okolju, ki ga poznajo, čim bližje njihovem domu, saj je tudi to eden izmed načinov za preprečevanje njihove socialne izključenosti. Ne moremo se namreč zadovoljiti s tem, da jim lahko ponudimo posteljo, čeprav na drugem koncu Slovenije.

Varuh pozdravlja izboljšanje bivalne kakovosti v novejših domovih za starejše, pa tudi vse sanacije in prenove starejših domov, s katerimi se izboljšujejo tehnični pogoji in prostorske razmere. Eno- in dvoposteljne sobe z lastnimi sanitarijami omogočajo več zasebnosti in večje upoštevanje individualnosti, dobro opremljeni večnamenski prostori prispevajo h kakovostnejšemu bivanju. H kakovosti življenja v domu pa nedvomno prispeva tudi osebje, ki nudi stanovalcem oskrbo in nego. Še posebej pa kaže izpostaviti bivanje stanovalcev na varovanih oddelkih. Temu področju Varuh namenja posebno skrb z rednimi obiski domov za starejše.

dr. Ingrid Russi Zagožen je doktorica psiholoških znanosti, zaposlena v strokovni službi Varuha človekovih pravic. V okviru področja dela institucionalno varstvo obiskuje domove za starejše in je članica skupine državnega preventivnega mehanizma.

E-naslov: ingrid.russi-zagozen@varuh-rs.si

Nasilje nad starejšimi

Negotove razmere v družbi, brezposelnost in revščina so pogosto vzrok tudi mnogih drugih negativnih pojavov v družbi. Eden od teh je nasilje, ki je pogosto posebej vidno tudi v družini. Nasilja, ki je povezano tudi z materialno prikrajšanostjo, so nemalokrat deležni tudi starejši. Tovrstno nasilje je težko ugotoviti, naj gre za materialno, fizično ali psihično nasilje, saj ga starejši skriva in ga ne želi javno priznati, kaj šele nasilneža prijavit.

Obravnavali smo pobude, iz katerih je bilo razvidno, da otroci nasprotujejo sprejemu staršev v institucionalno varstvo, ker bi bili zavezanci za plačilo, in pobude, iz katerih je razvidno, da otroci nasprotujejo vrnitvi staršev iz institucije v domače okolje, ker zanje pomenijo obremenitev. V obeh primerih gre lahko za obliko nasilja nad starši.

Iz izkušenj pri delu ugotavljamo, da je izključenost iz družbenega dogajanja ena najhujših oblik na-

silja in diskriminacije, ki pogosto zadeva prav starejše. V današnji informacijski družbi hitrih sprememb, ko ni več nobene gotovosti, ko je vsak posameznik odgovoren sam zase, moramo več narediti za tiste starejše, ki so morda bolni, neozaveščeni, zapostavljeni, izključeni iz družbe, revni in zato še bolj potrebni pomoči in ukrepov pri varovanju svojih pravic.

Ob tem ponovno poudarjamo, da je treba uvesti zagovorništvo starejših, podobno kot za otroke. Tudi starejši potrebujejo zaupno osebo, na katero bi se lahko obrnili v stiski ali v dvomih. Zaradi staranja populacije narašča potreba po zaupnih osebah, na katere bi se starejši lahko obrnili. Naj spomnimo na zavezo in obljubo, da bo v bližnji prihodnosti ustanovljen urad za starejše, kjer bi lahko pripravljali potrebne smernice in dokumente, nujne za zagotovitev varne starosti. Z uradom bi lahko zaživel tudi številne oblike pomoči, svetovanja in zagovorništvo za starejše osebe.

(iz Letnega poročila Varuha za leto 2009)

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Nasilje v domu starejših občanov in premestitev stanovalca

Na Varuha se je obrnil stanovalec (v nadaljevanju pobudnik) doma starejših občanov (v nadaljevanju: DSO), ki je bil zaradi spora s sostanovalcem premeščen na drugi oddelek. Pobudnik je navedel, da ga je sostanovalec napadel in udaril, čeprav naj ga sam ne bi izzval. Ker pobudnik že dvajset let biva v DSO, je bila premestitev na drugi oddelek zanj stresna. Menil je, da se mu je zgodila krivica, zato je želel, da posredujemo pri njegovi vrnitvi na oddelek.

Opravili smo poizvedbo v DSO. Zanimali so nas razlogi za premestitev pobudnika in okoliščine spora med sostanovalcema. Zanimalo nas je še, kakšne so možnosti, da bi pobudnika premestili nazaj v staro bivalno okolje. DSO je odgovoril, da so se po nasilnem dogodku pogovorili s pobudnikom, drugim sostanovalcem, ki je začel pretep, in pričami. Čeprav so iz navedb prič ugotovili, da pobudnik ni začel spora, se je DSO odločil, da je preselitev enega izmed udeležencev spora najboljša rešitev. Ker je stanovalec, ki je začel pretep, premestitev odklonil, pobudnik pa se je takrat s preselitvijo strinjal, se je DSO odločil za preselitev pobudnika. Po preselitvi je DSO s pobudnikom opravil več individualnih pogovorov in mu zagotovil, da bo, če bo možnost vrnitve v četrto nadstropje, njegovo željo upošteval in skladno z njo ravnal. Pobudnik je bil ob tem seznanjen, da mu v primeru vrnitve v staro bivalno okolje DSO ne more zagotoviti varnosti niti izključiti možnosti, da ne bo novih sporov in nesoglasij.

Varuh se ni strinjal z ravnanjem DSO, zato smo jim posredovali svoje mnenje in dodatna vprašanja. Zanimalo nas je, kakšne bodo sankcije DSO zoper stanovalca, ki je začel pretep, glede na določbe hišnega reda, kako bodo pobudniku zagotavljali varnost v prihodnje, glede na to, da se je dogodek zgodil v avli, kjer se stanovalca, vključena v pretep, dnevno srečujeta, zanimalo pa nas je še, kako bi DSO reševal nastalo zadevo, če se pobudnik ne bi strinjal s preselitvijo. DSO nam ni odgovoril na vsa postavljena vprašanja, so se pa po prejetju našega drugega dopisa ponovno pogovorili s pobudnikom in mu ponudili možnost selitve, vendar je pobudnik selitev v sobo, kjer je bival prej, odklonil.

Varuh je presodil, da je bilo ravnanje DSO napačno. S preselitvijo pobudnika, ki je bil žrtev nasilja, je DSO dal slab zgled drugim stanovalcem, ki iz tega dogodka in njegovih posledic lahko sklepajo, da je fizično nasilje pravi način za reševanje težav. Ob tem menimo, da je preselitev stanovalca smiselna samo v primeru, ko je to oblika sankcije zoper nasilneža, kar je tudi sicer v skladu s hišnim redom DSO. Le preselitev enega od v spor vpletenih stanovalcev, ki sta pomična, ne more izpolniti svojega namena, saj se stanovalca kljub bivanju v različnih nadstropjih večkrat dnevno srečata. DSO mora brezpogojno zagotoviti varnost svojih stanovalcev.

Varuh je pobudo ocenil kot utemeljeno in čeprav se je na koncu pobudnik s preselitvijo strinjal, ravnanje DSO ocenil kot neustrezno. **3.7-15/2010**

DOBRO JE VEDETI...

Iz Zakona o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) - Uradni list RS, št.16/2008

3. člen

(opredelitev nasilja v družini)

(1) Nasilje v družini (v nadaljnjem besedilu: nasilje) je vsaka uporaba fizičnega, spolnega, psihičnega ali ekonomskega nasilja enega družinskega člana proti drugemu družinskemu članu oziroma zanemarjanje družinskega člana iz 2. člena tega zakona (v nadaljnjem besedilu: žrtve) ne glede na starost, spol ali katerokoli drugo osebno okoliščino žrtve ali povzročiteljice oziroma povzročitelja nasilja (v nadaljnjem besedilu: povzročitelj nasilja).

4. člen

(posebno varstvo in skrb)

(3) Posebne skrbi pri obravnavanju nasilja in nudenju pomoči žrtvam so deležne starejše osebe in invalidi ter osebe, ki zaradi osebnih okoliščin niso sposobne skrbeti zase.

6. člen

(dolžnost prijave)

(1) Organi in organizacije ter nevladne organizacije, ki pri svojem delu izvedo za okoliščine, na podlagi katerih je mogoče sklepati, da se izvaja nasilje, so dolžni o tem takoj obvestiti center za socialno delo, razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum storitve kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti.

14. člen

(naloge centrov za socialno delo)

(1) Center za socialno delo nudi žrtvi in povzročitelju nasilja storitve po zakonu, ki ureja socialno varstvo, pri čemer je cilj obravnavanja odprava neposredne ogroženosti in skrb za žrtvino dolgoročno varnost, z odpravo vzrokov oziroma okoliščin, v katerih prihaja do nasilja, prek reševanja njenih socialnih in materialnih pogojev bivanja.

Vrednote javnega zdravstva z vidika položaja in pravic starejših oseb

dr. Božidar Voljč

Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje

Vsaka družbena dejavnost temelji na vrednotah, s katerimi ocenjujemo uspešnost izpolnjevanja njenega poslanstva. Kot pomembna družbena dejavnost tudi slovensko zdravstvo pozna vrednote, ki jih navadno povezujemo z javnim zdravstvom. Vrednote javnega zdravstva so za zdravstveno politiko najbolj objektivno orodje, s katerim lahko meri ne le svojo uspešnost, ampak tudi svojo iskrenost. Z vrednotami, o katerih bo govor, bom v nadaljevanju poskušal nakazati položaj starejše populacije slovenskih državljanov v sistemu zdravstvenega varstva. Seveda pa je mogoče z istimi vrednotami ocenjevati položaj katere koli populacijske skupine, ne le starejših. S prevelikim poudarjanjem pravic starejših se med generacijami stopnjuje napetost, namesto da bi ustvarjali prepotrebno sožitje, ki ga v današnji politično razklani slovenski družbi še kako potrebujemo. Veseli me tudi možnost, da vam predstavim javnozdravstvene vrednote, o katerih se običajno »poznavalsko« razpravlja brez poznavanja njihovih vsebin. Razumevanje njihovih vsebin je pomembno tudi zato, ker pomenijo, čeprav so zdravstvene, tudi etične vrednote vsake družbe. Vrednote, ki vam jih bom predstavil, so zdravje, pravičnost, enakopravnost, solidarnost, dostopnost, razpoložljivost, sprejemljivost, kakovost in vključenost.

Zdravje je osnovna vrednota in izhodišče številnih drugih družbenih in zdravstvenih vrednot. Kljub navidezni preprostosti je v javnem zdravstvu zdravje najbolj zapletena vrednota, ki je v vsem njenem obsegu ni prav lahko razumeti. Svetovna zdravstvena organizacija ga je že v pripravah na svojo ustanovitev celostno opredelila kot stanje popolnega telesnega, duševnega in socialnega dobrega počutja, ne le kot odsotnost bolezni ali nemoči. V začetku tako pojmovano zdravje je v naslednjih desetletjih poglobljalo predvsem svoj družbeni pomen in postalo odločilni družbeni dejavnik. Po Ottavski listini ga lahko iščemo povsod tam, »kjer ljudje živijo, čustvujejo, delajo in se zabavajo«. Danes je povezano s socialnimi institucijami, socialnimi gibanji in državljanskimi pravicami, vključeno je v družbenoekonomski razvoj vsake družbe. Je ključna prvina demokracije in tistega, kar danes zajema pojem sodobne družbe. Povezano je z naraščajočo dolgoživostjo in podaljšanim zdravim življenjem, ki na ravni družbe in posameznika spreminja in povečuje dosežanje zahteve in pričakovanja. Zdravje je enako pomembno za vse in vsakogar, zato bi bilo proti njegovi naravi, če bi ga izpostavljali le v zvezi s pravicami starejše populacije. Vse to pa lahko storim ob drugih vrednotah, med katerimi je prva pravičnost.

Pravičnost je vrednota, povezana z zdravjem posameznika oziroma možnostjo, ki jo družba daje

vsakemu posamezniku, da v danih okoliščinah kar najbolj razvije svoj zdravstveni potencial. Pravičnost zavezuje politiko, da si prizadeva zmanjšati razlike v zdravju. V sistemu zdravstva pravičnost pomeni, da so do zdravstvenih storitev, preventivnih ukrepov, krepitve zdravja, zdravstvenih sredstev in informacij enakovredno upravičeni vsi, ne oziraje se na starost, spol, raso, narodnost, veroizpoved, politično prepričanje, etično pripadnost, državljanstvo, izobrazbo, socialno stanje, gmotne zmožnosti, spolno usmerjenost in geografsko lokacijo. Dosežena stopnja pravičnosti se ocenjuje z družbenoekonomskimi, kulturnimi in okoljskimi kazalniki, kot so stopnja revščine, pomanjkljiva prehrana, socialna izključenost, neustrezno bivanje, diskriminacija, neustrezno otroštvo, slabe delovne razmere, slabo zdravstveno varstvo in podobno. Pravičnosti in zdravja ni nihče deležen v popolnosti, kar pomeni, da je ta vrednota namenjena vsem. V zvezi s pogosto omenjano pravico do zdravja pa je treba poudariti, da je v to vključena tudi pravica osebnosti odvisno tudi od tega, kako živi, čustvuje, dela in se zabava. Pravica do zdravja ne pomeni, da mora zdravstvo zagotavljati zdravje, da morajo vlade vzpostavljati zdravstvene kapacitete, za katere nimajo denarja, pomeni pa, da morajo v danih okoliščinah uresničevati možnost, da je zdravstveno varstvo za vse državljanke enako dostopno.

Tudi med strokovnimi zdravstvenimi krogi prevladuje stereotip, da starejši ne morejo več razvijati svojega zdravstvenega potenciala. Dolgoživost tako stališče zavrača. Lanskoletni ljubljanski maraton je pretekla gospa, stara več kakor 80 let. To je podatek, ki najbolj očitno

dokazuje, da ima tudi star organizem sposobnosti, o katerih še pred časom nismo prav veliko vedeli. Zato zdravstvo in zdravstvena politika ravnata napačno, če menita, da je za starejšo generacijo storjenega dovolj, če se jim predvsem omogoča dostop do preštevanih zdravil. Tako stališče ne vzdrži več ob dejstvu, da danes o starosti vemo več kakor kadar koli prej in da je tudi s kroničnimi boleznimi mogoče živeti aktivno in zdravo ob le najnujnejši in skrbno preiščeni podpori z zdravili.

Enakopravnost je vrednota, ki naj bi različnim družbenim skupinam zagotovila nediskriminatorno zdravstveno obravnavo. Ta vrednota je pomembna za skupino starejših, ki so v javnih dejavnostih pogosto obravnavani drugače samo zato, ker so stari. To se ne nanaša le na staromrzištvo (ageism), ampak tudi na neizvajanje nekaterih posegov oziroma prikrajšanje za nekatera zdravila. Naraščajoča dolgoživost izpostavlja potrebo, da starostno neenakopravnost, ki je pri nas ponekod celo uzakonjena (zaposlitvena, intelektualna, zavarovalniška diskriminacija), zasledujemo na vseh področjih in iščemo rešitve, ki so v skladu z gerontološko-geriatričnimi dognanji in ki spoštujejo potrebe in dostojanstvo vsake starejše osebe.

Solidarnost je zrcalo občutljivosti in odgovornosti družbe. V zdravstvu se izkazuje tako, da vsak prispeva k sistemu toliko, kolikor zmore, ne pa toliko, kolikor potrebuje. Solidarnost ne pozna povezave med tem, koliko kdo plača in kaj za to dobi. Vendar so v zvezi s stališčem, da je vsak sam odgovoren za svoje zdravje, v zdravstvenem zavarovanju nekatere solidarnostne omejitve, ki se nanašajo na nekatera osebna zdravstvena tveganja. Pri nas se te omejitve ne nanašajo na nekatere z osebnim načinom življenja povezane bolezni ali razvade, npr. alkoholizem, kajenje in druge odvisnosti. Prav tako pri nas ne poznamo solidarnostnih omejitev v zvezi z zdravstvenimi potrebami različnih starostnih skupin. Po tej plati je naša družba še socialno občutljiva in bi si bilo treba prizadevati, da taka tudi ostane.

Dostopnost je vrednota zdravstvenega sistema. Razlikujemo ekonomsko dostopnost, to je kaj kdo finančno zmore. Pri uvajanju doplačil ali samoplačniških ambulant postane vrednota ekonomske dostopnosti izhodišče družbenega razlikovanja. Geografska dostopnost pomeni razdaljo, ki jo mora nekdo premagati, da pride do zdravstvene storitve. V literaturi se ta del dostopnosti vedno prikazuje enosmerno, vendar jo je treba, vsaj pri nas, razumeti tudi v nasprotni smeri, kakšno razdaljo mora storitev premagati, da pride do bolnika. S precej pogostejšimi hišnimi obiski in patronažno dejavnostjo je bila ta smer v naši nedavni preteklosti veliko bolj aktualna kakor

danes. Vendar bo z naraščanjem števila tistih, ki bodo potrebovali zdravstveno nego, zagotovo postala spet bolj aktualna. Paradokсно je, da v času svetovnega spleta in ob vsakdanji poplavi informacij ostajajo starejši prikrajšani na področju informacijske dostopnosti, zaradi bodisi spletne diskriminacije bodisi socialne izključenosti. Za starejše je še posebej pomembna dobra obveščенost o dostopnosti do posameznih storitev, za to pa je zanje premalo storjenega. V okviru dostopnosti spada še etična dostopnost, ki nam pove, koliko je zdravstveni sistem odprt do posameznih skupin, kako lahko pride do storitve ta in kako težko nekdo drug. Starejši bolniki bi o tem lahko veliko povedali.

Razpoložljivost je vrednota zdravstvene politike in se nanaša na to, kako oblasti skrbijo za to, da je na voljo dovolj zdravstvenih lokacij, opreme, storitev in programov za zadovoljitev zdravstvenih potreb vsakega posameznika. V nedavni preteklosti tako razširjeni samoprispevki za gradnjo in opremo zdravstvenih ustanov so bili pravzaprav dokaz, da so se državljani bolj kakor takratne oblasti zavedali dolžnosti, povezanih s to vrednoto.

Sprejemljivost je kulturno-zdravstvena vrednota, ki pomeni, da je izvajanje zdravstvenih storitev v vsakem okolju usklajeno s tamkajšno kulturo, da se upoštevajo kulturne razlike in da se spoštuje tradicija. Pomeni pa tudi, da je vsakdo obravnavan na njemu razumljiv način, kar je še posebej pomembno za starejše, ki potrebujejo več navodil in več potrpežljivosti.

Kakovost je vrednota samega zdravstva in pomeni, da so v sistem vgrajene varovalke, ki odkrivajo in odpravljajo pomanjkljivosti v njegovem delovanju. Kakovost zmanjšuje napake v zdravstvu in njihove finančne posledice, ima pozitiven vpliv na zdravje posameznika in druž-

be ter krepí dobre odnose med zdravstvom in družbo. V sistem kakovosti je vgrajena tudi možnost, da svoja opažanja in predloge za izboljšanje sporočajo tudi uporabniki. Raziskava Inštituta Antona Trstenjaka o starosti prijazni Ljubljani je pokazala, da so starejši Ljubljanci z zdravstvom na splošno zadovoljni, imajo pa kar nekaj predlogov za izboljšave praks, ki jih zdravstvo ne šteje za neustrezne.

Vključenost ali soudeležba je vrednota demokracije in pomeni neposreden vpliv javnosti, bodisi posamično bodisi kolektivno na oblikovanje javnozdravstvenih odločitev. Sodelovanje vključuje zadostno obveščanje javnosti, javna posvetovanja, redna preverjanja zadovoljstva s sistemom in ugotavljanja, kaj so po mnenju javnosti prednostne zadeve sistema. O tej vrednoti govori tudi ljubljanska listina o reformiranju zdravstvenih sistemov, in sicer da naj imajo pri oblikovanju reformnih odločitev odločilno vlogo stališča in volja državljanov. Na tem področju nas čaka še veliko dela, predvsem pa pomembna sprememba v miselnosti in konceptu zdravstvene politike.

Slovenska družba bi bila najbrž boljša in manj občutljiva na negativne vplive političnih strank in njihovih voditeljev, če bi imele našteje vrednote v njej večjo veljavo. Pa tudi v zdravstvu bi se manj govorilo in odločalo o bolnikih in zanje, več pa z njimi.

dr. Božidar Voljč, dr. med., je diplomant javnega zdravstva in specialist družinske medicine. Bil je direktor zdravstvenih domov, vodil je Zavod RS za transfuzijsko medicino, katerega delovanje je povzdignil na raven kolaborativnega centra Svetovne zdravstvene organizacije (WHO). V neodvisni Sloveniji je bil minister za zdravstvo v prvi slovenski vladi. Kot vrhunski strokovnjak izbran v Izvršilni odbor Svetovne zdravstvene organizacije za obdobje od maja 2006 do maja 2009. Na Inštitutu Antona Trstenjaka vodi zdravstveno gerontologijo. Njegova bibliografija obsega vrsto knjig, člankov in intervjujev.

E-naslov: bozidar.voljc@gmail.com

DOBRO JE VEDETI...

Zastopniki pacientovih pravic

Pacient se lahko kadar koli obrne na enega od zastopnikov pacientovih pravic, ki mu lahko svetuje, pomaga ali ga po pooblastilu celo zastopa pri uresničevanju pravic po Zakonu o pacientovih pravicah.

Zastopnik pacientovih pravic lahko pacientu daje osnovne informacije, nudi strokovno pomoč in daje konkretne usmeritve pri uveljavljanju pravic s področja zdravstvenega varstva, zdravstvenega zavarovanja in izvajanja zdravstvene dejavnosti.

Delo svetovanja, pomoči in zastopanja zastopnika pacientovih pravic je brezplačno in zaupno.

LJUBLJANA

dr. Majda Zorec Karlovšek

Tel. številka: 01/ 542 32 85
E-naslov: majda.zorec.karlovsek@zzv-lj.si

Duša Hlade Zore

Tel. številka: 01/ 542 32 85
E-pošta: dusa.zore@zzv-lj.si

HRASTNIK

Melina Omrzel Petek

Tel. številka: 03/ 56 46 471
E-naslov: melina.omrzel.petek@zzv-lj.si

MURSKA SOBOTA

Vilijan Ortar

Tel. številka: 02/ 534 15 50, 041/ 984 900
E-naslov: vilijanortar@pp-ms.si

NOVA GORICA

Marjan Petrič

Tel. številka: 05/ 333 13 78 in 051 331 508
E-naslov: marjan.petric@zzv-go.si

CELJE

mag. Biserka Inkret

Tel. številka: 03/ 42 51 161
E-naslov: biserka.inkret@zzv-ce.si

KRANJ

dr. Zlata Remškar

Tel. številka: 04/ 201 71 09 oz. 04/ 189 34 95
E-naslov: zlata.remskar@zzv-kr.si;

RAVNE NA KOROŠKEM

Tel. številka: 02/ 870 56 15 in 041 624 164
E-naslov: zastopnikpp@zzv-ravne.si

NOVO MESTO

Robert Sotler

Tel. številka: 051 385 485 in 051 385 485
E-naslov: zastopnik.pacientov@gmail.com

MARIBOR

Viktor Pilinger

tel. številka: 02/333 12 63
E-naslov: viktor.pilinger@zzv-mb.si

mag. Borut Ambrožič

Tel. številka: 02/ 333 12 64
E-naslov: borut.ambrozic@zzv-mb.si

KOPER

Jožica Trošt Krušec, mag. prava

Tel. številka: 041 667 501
E-naslov: zastopnica.pacienta@guest.zzv-kp.si

Zagotavljanje zdravstvene dejavnosti na primarni ravni – pomen patronažne službe

mag. Zdenka Tičar
Ministrstvo za zdravje

V okviru zdravstvene dejavnosti je v Sloveniji na primarni ravni kot posebna oblika zdravstvenega varstva zagotovljeno patronažno varstvo, in sicer kot preventivna dejavnost na domu in posebna oblika dela zdravstvene nege. Patronažno varstvo se zagotavlja v obliki polivalentne službe, ki zagotavlja opravljanje aktivnega zdravstveno-socialnega varovanja posameznika, družine in skupnosti. Je edina zdravstvena služba, ki temelji na zaznavanju zdravstvenih razmer v lokalni skupnosti, v okolju, kjer ljudje živijo, in na pravočasnem usmerjanju pacientov v zdravstveni sistem. Organizirana je kot samostojna služba ali organizacijska enota osnovnega zdravstvenega varstva v zdravstvenih domovih.

Patronažno zdravstveno dejavnost opravljajo diplomirane medicinske sestre v patronažnem varstvu, ki ugotavljajo potrebe po zdravstveni negi, načrtujejo intervencije zdravstvene nege, jih izvajajo in vrednotijo dosežene cilje. Svetujejo o zdravem načinu življenja in obnašanja ter opozarjajo na dejavnike tveganja, ki lahko ogrozijo zdravje. Pomagajo posameznikom in družinam na njihovih domovih, da se spopadejo z boleznijo, kronično nezmožnostjo in s stresom. Ocenjujejo, kdaj in kaj je sposoben posameznik ali družina storiti zase in česa ne, hkrati pa so tudi koordinatorice vseh oblik pomoči na domu ter vez med posameznikom in njegovim osebnim zdravnikom. Prevzemajo vsa področja delovanja: zdravstveno-socialno obravnavo posameznika, družine in skupnosti, zdravstveno nego otročnice in novorojenčka na domu ter zdravstveno nego bolnika na domu. So koordinatorice dela v negovalnem in zdravstvenem timu s službami v zdravstvenem domu in zunaj njega. Glede na zdravstveno stanje posameznika, druga stanja, razmere v družini in zdravstveno-socialno stanje v lokalni skupnosti vključujejo v širši zdravstveni tim še druge strokovnjake in sodelavce. V letu 2009

je bilo v Sloveniji 808 patronažnih medicinskih sester, od tega 626 z višjo ali visokošolsko izobrazbo in 159 s srednješolsko strokovno izobrazbo. V povprečju je vsaka patronažna medicinska sestra zagotavljala patronažno varstvo za 2.524 prebivalcev. V letu 2009 je bilo v Sloveniji opravljenih 1.154.737 obiskov na domu, od tega le 20,5 odstotka preventivnih in 79,5 odstotka kurativnih. Iz podatkov je razvidno, da patronažne medicinske sestre večino delovnega časa izvajajo zdravstveno nego na domu. Če bi želeli zagotoviti potrebno preventivno dejavnost, bi morali zaradi potreb ta normativ zmanjšati in povečati delež preventivnih obiskov predvsem pri starejših prebivalcih, hkrati pa zagotoviti 24-urno dostopnost patronažne medicinske sestre zaradi povečevanja kroničnih pacientov v domačem okolju.

Prebivalcem v Sloveniji je treba zagotoviti enak dostop do enako kakovostnih zdravstvenih storitev z organizacijskimi in strokovnimi ukrepi, družinskim zdravnikom, patronažnim in drugim medicinskim sestram pa omogočiti usposabljanje za sledenje napredku stroke ter prilagajanje na nove razmere, ki nastajajo zaradi staranja prebivalstva. Zagotoviti je treba razvoj akutne obravnave, ki je namenjena predhodni obravnavi pacientov in omogočiti povečanje sposobnosti samooskrbe in preprečiti ali zmanjšati potrebo po dolgotrajni oskrbi. V zadnjem času se pojavljajo čedalje večje potrebe po prenosu aktivnosti z zdravnika na medicinsko sestro. V okviru patronažnega varstva bi to pomenilo dodatno zmanjšanje obremenitev osebnega zdravnika, svojcev in uporabnika. Veliko aktivnosti bi tako lahko zagotavljala patronažna medicinska sestra ob že izvedenih patronažnih obiskih. Zagotavljanje zdravstvene nege in oskrbe pa bi morali okrepiti tudi z zagotovitvijo izvajalk s srednješolsko izobrazbo torej tehnikov zdravstvene nege in bolničark, ki bi zagotavljale zdravstveno nego in oskrbo v domačem okolju. Kakovost življenja v domačem okolju je ključna tudi ob dostopnosti in ustreznosti zdravstveno-socialni obravnavi v domačem okolju, saj bi zagotavljala možnost uporabnikom, da ostanejo v domačem okolju z ustrezno podporo čim dlje časa.

Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2008–2013 opredeljuje varstvo starejših na različnih področjih, izpostavljene ključne naloge in cilji pa se nanašajo na podaljševanje pričakovane zdrave življenjske dobe, povečevanje kakovosti življenja za vse skupine prebivalstva, zmanjšanje neenakosti v zdravju med spoloma,

med posameznimi regijami in med posameznimi družbenimi skupinami. V okviru te resolucije se predvideva povečanje mreže patronažne službe skladno s potrebami, ob sočasnem uvajanju multidisciplinarnih timov za nego in oskrbo na domu. Zaradi staranja prebivalstva in s tem povezane večje odvisnosti starejših od pomoči drugih, čedalje krajšega časa bivanja pacientov v bolnišnici, akutne obravnave in čedalje zahtevnejše strokovne nege tako kroničnih pacientov kot večjega števila starejših prebivalcev pa se bodo povečevale potrebe tudi na področju zmogljivosti negovalnih oddelkov ali bolnišnic ter dolgotrajne oskrbe in nege v institucijah in na domu. Skladno s temi potrebami za doseg zastavljenih ciljev bo nujno zagotoviti 24-urno dostopnost patronažne službe in spodbuditi hišne obiske družinskih zdravnikov.

Slovenija je po demografskih podatkih močno vpeta v demografske spremembe, zato v političnih, strokovnih in znanstvenih krogih v zadnjih letih niso zanemarljive razprave o demografskih razmerjih. Skrb in želja za formalno ureditev sistema zdravstvenega varstva sta glede na demografska gibanja še kako umestni, saj spadamo med države v Evropi, ki kažejo, da se bo število prebivalstva, starejšega nad 65 let, hitro povečevalo, hitro narašča tudi delež starejših prebivalcev nad 80 let. Povečevanje starejšega prebivalstva se velikokrat izpostavlja kot problem in povečevanje obveznosti tako posameznika, svojcev kot države, razmišljanja in možnosti koriščenja drugačnih sposobnosti pa so nam pogosto tuja, med drugim tudi spoštovanje vsakega človeka, ne glede na njegovo starost. V tem okviru si tudi Ministrstvo za zdravje prizadeva okrepiti dejavnost na primarni ravni in zagotoviti ustrezno preventivno in kurativno zdravstveno dejavnost, ki bi omogočala kakovostno življenje v domačem okolju.

Vir: Resolucija o nacionalnem planu zdravstvenega varstva 2008–2013, Zadovoljni uporabnik in izvajalci zdravstvenih storitev (NPZV 08-13), Uradni list RS, št. 72/2008 z dne 17. 7. 2008.

mag. Zdenka Tičar je kot višja medicinska sestra več let delala v zdravstveni dejavnosti na področju primarnega, sekundarnega in terciarnega zdravstvenega varstva ter na področju institucionalnega varstva. Zaradi potreb po dodatnih znanjih je dopolnila izobrazbo na visoki šoli za upravo in leta 2005 končala magistrski študij državnih in evropskih študij. V letu 2008 se je zaposlila na Ministrstvu za zdravje, in to kot sekretarka v Direktoratu za zdravstveno varstvo. V okviru dela opravlja naloge s področja zdravstvene nege in oskrbe, pripravlja sistemske izboljšave, sodeluje pri pripravi predpisov, reševanju pravnih vprašanj pri izdajanju upravnih odločb itd.

E-naslov: zdenka.ticar@gov.si

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Pomanjkljiv nadzor zdraviliškega zdravljenja

Na Varuha se je, kot zastopnica enega izmed zavarovancev, obrnila pobudnica, ki navaja nestrinjanje z ravnanjem izvajalca zdraviliškega zdravljenja. Navedla je dve domnevni nepravilnosti. Zavarovanec je prejel odločbo Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju: zavod), na podlagi katere je bil upravičen do zdraviliškega zdravljenja, vabilo z datumom začetka zdravljenja in obvestilo o rezervaciji ležišča v dvoposteljni sobi. Vabilo je vsebovalo tudi obvestilo, da zdravilišče presega standard, ki ga za namestitev v zdravilišču določa 110. člen Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja (v nadaljevanju: pravil), zato mora vsak zavarovanec doplačati 7 evrov na dan. Ob prihodu v zdravilišče je zavarovanec prejel v podpis soglasje, s katerim naj bi soglašal z doplačilom, ne da bi ga zdravilišče predhodno obvestilo o terminu, ko bi bila mogoča standardna namestitev. Ker zavarovanec soglasja ni podpisal, mu je po pritožbi pobudnice zdravilišče plačilo oprostilo. Pobudnico je zmotilo tudi to, da zavarovanec ni bil deležen terapij ob sobotah, nedeljah in praznikih.

Varuh je opravil poizvedbo na zavodu in v zdravilišču. Zavod smo zaprosili za pojasnilo, kako preverja oziroma nadzoruje, ali zdravilišča izvajajo in zaračunavajo storitve v skladu s 110. členom pravil. Zanimalo nas je še, kako zavod ukrepa, če ugotovi, da zdravilišča ne ravnajo v skladu s splošnim dogovorom za pogodbeno leto 2009. Na zdravilišče smo naslovili še vprašanje, zakaj je zavarovanec prejel v podpis soglasje o doplačilu za nadstandard, čeprav je bil nameščen v dvoposteljni sobi (kar ne

pomeni nadstandarda). Zanimalo nas je tudi, kako je z izvajanjem terapij ob sobotah, nedeljah in praznikih.

Zavod pojasnjuje, da ena od njihovih nadzornih skupin izvaja finančno-medicinske nadzore tudi v zdraviliščih v skladu z letnim načrtom. Nadzorni zdravniki zavoda preverijo delovanje izvajalca, o ugotovitvah nadzora pa izdajo zapisnik in sklep. Če se ugotovi, da je izvajalec določeno storitev napačno zaračunal, izda zavod sklep v skladu s splošnim dogovorom. Zavod nam je zagotovil, da bo partnerjem splošnega dogovora za leto 2010 predlagal spremembo priloge k temu dogovoru, in sicer glede načina izvajanja dogovorjenega programa v zdraviliščih tako, da uspešnost rehabilitacije zavarovanih oseb ne bo zmanjšana. Zavod je na podlagi Varuhove poizvedbe pridobil vabilo na zdraviliško zdravljenje, ki ga zdravilišče posreduje zavarovanim osebam. Ugotovil je, da vabilo vsebuje nekatere pomanjkljivosti. Zaradi tega je zdravilišče pozval, naj vabilo spremenijo tako, da bo skladno z določili veljavnega splošnega dogovora in bo vsebovalo tudi določilo o terminu, ko je mogoča namestitev brez doplačila, oziroma obvestilo, da takšna namestitev v času veljavnosti odločbe ni mogoča.

Zdravilišče v svojem odgovoru navaja, da v vseh nastanitvenih zmogljivostih presegajo predpisani standard nastanitve in prehrane za zdraviliško zdravljenje. Zaradi tega se v vsakoletni pogodbi o izvajanju programa zdravstvenih storitev, sklenjeni z zavodom, v skladu z določbami splošnega dogovora zavežejo za napotene zavarovane osebe zavoda zagotoviti 10 odstotkov postelj po standardu brez doplačila. Vendar realizirano

število namestitev presega pogodbeno določilo, zato nastopijo težave. Dodatno težavo prinaša 30-dnevna veljavnost odločbe zavoda o odobritvi zdraviliškega zdravljenja, saj v tako kratkem obdobju ni mogoče zagotoviti standardnih namestitev vsem pacientom. Zdravilišče navaja, da vrsto in obseg terapij v času zdraviliškega zdravljenja določi zdravnik v zdravilišču, ki upošteva doktrino medicinske rehabilitacije s souporabo naravnih zdravilnih sredstev. Glede največjega dovoljenega števila terapij pa upošteva določbe priloge splošnega dogovora. Takemu obsegu storitev je prilagojena tudi organizacija dela zdravstvene službe, ki poteka podobno kot v javnih zdravstvenih zavodih na sekundarni ravni (z upoštevanjem zmanjšane obsega dela ob sobotah, nedeljah in praznikih).

Glede na ugotovljeno smo zavodu predlagali, naj poleg rednih letnih nadzorov začne opravljati tudi nadzore na podlagi pritožb zavarovancev. Tudi utemeljitev zdravilišča, da vse nastanitvene zmogljivosti presegajo standardno namestitev in da je 30-dnevni rok lahko razlog, da zavarovancu ne omogoči standardne nastanitve, ki je opredeljena s 110. členom pravil, nas ni prepričala. Varuh podpira poziv zavoda zdravilišču, da spremeni besedilo vabila in zavarovanca predhodno obvesti, da so zmogljivosti, ki jih ponujajo v okviru standardne namestitve, že zasedene. Argumenta, ki jih je navedlo zdravilišče, ne opravičujeta njihovega ravnanja, da zavarovancem praviloma dajo v podpis soglasje o doplačilu za nadstandard, hkrati pa imajo z zavodom sklenjeno pogodbo o namestitvah brez doplačila. Varuh meni, da je takšno ravnanje nedopustno, zato smo pobudo označili kot utemeljeno. **3.3-44/2009, 3.3-4/2010**

Kršitve pravic starejših na varovanih oddelkih domov starejših

mag. Jure Markič
Varuh človekovih pravic RS

Splošno

Varuh od leta 2008 domove starejših obiskuje hkrati z izbranimi nevladnimi organizacijami tudi kot državni preventivni mehanizem na podlagi Zakona o ratifikaciji Opcijskega protokola h Konvenciji Združenih narodov proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju. Na tej podlagi državni preventivni mehanizem vsako leto obišče nekaj domov starejših in preveri bivalne razmere in ravnanje s stanovanjci na varovanih oddelkih. Po dostopnih podatkih ministrstva ima v Sloveniji že več kot 90 tovrstnih institucij tudi varovane oddelke za stanovalce z napredovano obliko demence. V treh letih je državni preventivni mehanizem obiskal že osemnajst varovanih oddelkov, v dveh domovih pa smo ugotovili, da varovanega oddelka nimajo. Obiskali smo tudi (enkrat ali večkrat) vse psihiatrične bolnišnice in posebne socialnovarstvene zavode v Sloveniji in ob teh obiskih poudarek namenili tudi geriatričnim oddelkom posamezne institucije. Namen Opcijskega protokola je torej predvsem v vzpostavitvi sistema rednih obiskov neodvisnih mednarodnih in hkrati tudi državnih nadzornih institucij na krajih, kjer je ljudem odvzeta prostost, da bi se tako z nesodnimi preventivnimi sredstvi okrepilo varstvo teh oseb pred mučenjem in drugimi oblikami okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega kaznovanja ali ravnanja.

Nekatere ugotovitve ob obiskih domov starejših, še posebej na varovanih oddelkih

Že v preteklosti smo se srečevali z različnimi oblikami omejevanja svobode gibanja oseb na varovanih oddelkih domov starejših. Domovi namreč iščejo rešitve, ki bi na eni strani kazale na bolj odprt režim oddelka, na drugi strani pa vseeno uspešno preprečile odhod stanovalca takšnega oddelka zunaj nadzora doma in njegovega osebja.

Zakon o duševnem zdravju (ZDZdr) je natančneje opredelil, kaj je varovani oddelek. To je oddelek v socialnovarstvenem zavodu, kjer so osebe zaradi svojih potreb nepretrgoma deležne posebne zaščite in varstva ter zavoda ne morejo zapustiti po svoji volji (2. člen ZDZdr). Varuhovo stališče je jasno. Ni nujno, da bi nekomu le tehnična sredstva morda preprečevala odhod iz zavoda (klasična ali elektronska ključavnica, razne oblike odpiral, ki dementnim onemogočajo ali močno otežijo izhod z oddelka). Tudi ko so arhitekturne ovire takšne, da dementni težko pride do glavnega vhoda (dolga pot, stopnišča, hodniki), ob tem pa takšno osebo zaposleni (v skrajnem primeru receptor), ki jo prestrežejo, vedno vrnejo na oddelek, lahko

govorimo o varovanem oddelku, saj gre v teh primerih očitno za de facto odvzem prostosti.

Zelo pomemben element v kakovosti bivanja oseb na varovanem oddelku je možnost izhoda na sveži zrak. Večina domov, ki smo jih obiskali, ima del okolice doma ograjene (žičnata ali lesena ograja, arhitektonske ovire, npr. korita, klopi) in tako lahko osebe z varovanega oddelka samostojno odidejo z oddelka. Izjemoma, ko gre za domove v starejših zgradbah oziroma v mestnem jedru, pa ureditev takšnega prostora ni mogoča. V takšnem primeru smo poudarili potrebo, da se zagotovijo redni izhodi stanovalcev varovanega oddelka v spremstvu osebja.

Še vedno se dogaja, da v toaletnih prostorih ugotovimo, da ni toaletnega papirja, brisač in mila. Odgovori domov, kjer pomanjkljivost ugotovimo, so praviloma, da lahko te pripomočke dobijo pri osebju, da so stanovalci inkontinentni in jih zato ne potrebujejo. Varuhovo stališče je, da gre za osnovne higienske potrebščine, ki bi morale biti stanovalcem vedno na voljo.

V večini obiskanih domov smo ugotovili, da boljše ali slabše izdelane in zapisane pritožbene poti stanovalcu varovanega oddelka kaj malo pomagajo, če pritožbe ne more nikjer oddati. Res je, da dom po navadi pojasni, da lahko stanovalec ustno ali pisno pritožbo odda zaposlenemu. Prav tako, da lahko svojo pritožbo stanovalca vrže v nabiralnik, ki je navadno nekje blizu recepcije. Toda Varuh ne vidi razloga, zakaj se takšna možnost ne bi ponudila stanovalcu na varovanem oddelku neposredno, z namestitvijo ustreznega nabiralnika za pritožbe.

Vsi obiskani domovi niso imeli objavljenega seznama pravic stanovalcev na varovanem oddelku niti hišnega reda, s čimer so kršili določilo 16. člena ZDZdr. Domovom, ki zakonske zahteve (še) niso izpolnili, smo predlagali, naj to storijo čim prej, in nas o tem tudi pisno obvestijo.

Po uveljavitvi ZDZdr nas je presenetilo, da je večina domov, ki je že v preteklosti redno obveščala sodišče, z obvestili močno zamujala in to tako o že nameščenih stanovalcih (zatečeno stanje) kot o novo nameščenih stanovalcih. Ugotovili smo, da so bile zamude predvsem posledica kratkega stika med domovi na eni in pristojnim ministrstvom ter sodišči na drugi strani. Morebiti bi lahko večji poudarek na izobraževanju in preigravanju različnih zahtev novega zakona nejasnosti (še pravočasno) odpravil. Še toliko bolj, ker se je ZDZdr začel uporabljati šele eno leto po njegovi uveljavitvi, torej je bilo časa za pripravo in razjasnitev vseh nejasnosti dovolj.

ZDZdr je v 29. členu natančno opredelil, da sta posebna varovalna ukrepa (PVU) dva, in sicer telesno oviranje s pasovi in omejitve gibanja znotraj enega prostora. Zakon je tudi natančno opredelil, kdo in v kakšnem primeru lahko PVU odredi, koga je treba o odrejenem ukrepu obvestiti, koliko časa tak ukrep lahko traja, kako je z nadzorom takšne osebe med trajanjem ukrepa in drugo. Za domove, ki smo jih obiskali po uveljavitvi ZDZdr, smo ugotovili, da niso spremenili prakse izvajanja ukrepov (kjer jih izvajajo). Zato smo menili, da bi moralo pristojno ministrstvo vložiti večje napore v zagotovitev skladnosti dela domov z določili ZDZdr (priprava ustreznih navodil, obrazcev, izobraževanje).

V večini obiskanih domov smo ugotovili, da v nočnem času na varovanem oddelku ni stalno navzoč delavec. Domovi večinoma to pomanjkljivost rešujejo s klicnimi zvonci, s katerimi bi stanovalec v stiski lahko poklical pomoč, in/ali videonadzorom hodnikov varovanega oddelka. Vendar klicni zvonci niso vedno najboljša rešitev. Tako smo se v enem izmed obiskanih domov srečali s primerom, ko so stanovalec, ki so zvonce uporabljali pretirano in brez potrebe, te izključili. S tem so jim dejansko odvzeli tudi možnost, da v nočnem času ob stiski, v kateri bi se morebiti znašli, pokličejo na pomoč.

Ugotavljamo, da je v obiskanih domovih praviloma dobro poskrbljeno za duhovno oskrbo pripadnikov rimskokatoliške vere. Duhovniki stanovalce, ki to želijo, obiskujejo individualno, organizirane so molitvene skupine, vsaj nekajkrat na leto so v prostorih doma tudi maše. Po zagotovilih obiskanih domov je pripadnikov drugih veroizpovedi malo, zato posebnih aktivnosti za zagotavljanje duhovne oskrbe teh stanovalcev domovi praviloma ne organizirajo. Predlagali smo, da dom stanovalce pravoslavne ali druge (ne rimskokatoliške) veroizpovedi vpraša, ali potrebujejo pomoč pri stikih z duhovnikom svoje vere, in ob tem preveri, ali bi ti stanovalci potrebovali pomoč pri obiskovanju verskih obredov ali posredovanje, da duhovnik obred opravi v prostorih doma.

mag. Jure Markič je pravnik, zaposlen pri Varuhu človekovih pravic od leta 1996. Pokriva področje civilnih sodnih postopkov in področje pridržanj oseb s težavami v duševnem zdravju. Od leta 2008 kot del skupine državnega preventivnega mehanizma obiskuje ustanove, kjer so pridržane osebe s težavami v duševnem zdravju, torej tudi domove za starejše, ki imajo organizirane varovane oddelke za osebe z napredovano obliko demence.

E-naslov: jure.markic@varuh-rs.si

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Bivanje v domu za starejše kljub nasprotovanju upravičenke

Na Varuha človekovih pravic RS (Varuh) se je obrnila pobudnica, stanovalka zasebnega doma za starejše s koncesijo (dom) in prosila za pomoč pri odpustu. V dom je bila sprejeta neposredno iz bolnišnice pred letom dni, njeno zdravstveno stanje se je postopoma izboljšalo in zato je menila, da je sposobna za samostojno življenje v domačem okolju. Dom je večkrat seznanila s svojo željo, vendar je odpustu nasprotovala pobudničina hči, ki je v njenem imenu uredila sprejem v institucionalno varstvo in podpisala dogovor o zagotavljanju storitve. Pobudnica je zatrjevala, da ji dom ne dovoli odpusta, da ne ve, kdo plačuje storitev in koliko, prav tako ni bila seznanjena z vsebino podpisanega dogovora. Povedala je še, da nima nobenih denarnih sredstev za svoje potrebe, da so ji svojci odvzeli mobilni telefon in da ji omejujejo stike z zunanjim svetom oziroma obiske in telefonske pogovore.

Dom nam je potrdil, da držijo navedbe pobudnice o tem, da ji je bil odvzet mobilni telefon in da so obiski in telefonski pogovori mogoči le s hčerininim soglasjem ter da pobudničin odpust ni mogoč, saj hči z njim ne soglaša. Menili so, da se je treba o vseh vprašanih dogovarjati s podpisnikom dogovora o zagotavljanju storitve institucionalnega varstva, torej s hčerjo. Opisana, tudi za Varuha sporna ravnanja hčere so v domu ocenili kot »družinske zadeve, v katere se ne nameravajo vpletati«.

Pobudnico smo seznanili s postopkom odpusta, na primer smo opozorili pristojni center za socialno delo (CSD), socialni inšpekciji pa predlagali uvedbo inšpekcijskega nadzora v domu. CSD je pobudnico obiskal in ji nudil storitev prve socialne pomoči, v okviru katere se je z njo pogovoril o možnih rešitvah in jo seznanil z oblikami pomoči v domačem okolju. Socialna inšpekcija, ki je izvedla izredni inšpekcijski nadzor, je ugotovila, da dom uporabniki ne nudi ustrezne oskrbe, saj socialne oskrbe ne izvaja skladno s predpisi socialnega varstva. Presodila je, da ugotovljene napake in nepravilnosti močno vplivajo na kakovost izvajanja socialnovarstvene storitve in na uresničevanje pravic (tudi drugih) uporabnikov storitve. Za njihovo odpravo je odredila ukrepe in rok za izpolnitev ukrepov tako v splošnem delu izvajanja storitve kot za izvajanje socialne oskrbe za pobudnico.

Pobuda je bila utemeljena, Varuhovo posredovanje pa je odločilno vplivalo na vrnitev pobudnice v domače okolje. Dom je že pri sprejemu storil več nepravilnosti, katerih posledice je pobudnica čutila tudi med svojim bivanjem v domu. V inšpekcijskem postopku sicer ni bilo ugotovljeno, da bi pobudnica storitev institucionalnega varstva koristila proti svoji volji, niti da bi ji hči prepovedovala socialne stike ali nasprotovala njeni vrnitvi v domače okolje. Kljub temu Varuh meni, da je bila pobudnici v domu dejansko odvzeta možnost odločanja o sebi. Zato je Varuh vztrajal, da je v konkretnem primeru nujno upoštevati željo in voljo pobudnice po vrnitvi v domače okolje.

3.7-14/2009

DOBRO JE VEDETI...

Listina o gibanju za medgeneracijsko sodelovanje

V sklopu številnih aktivnosti predsedovanja Slovenije Svetu EU je potekala mednarodna konferenca »Medgeneracijska solidarnost za družbe sožitja in socialne povezanosti«. Prav ta konferenca je podala pobudo za obeleževanje 29. aprila kot evropskega dneva medgeneracijske solidarnosti.

Organizatorji Festivala za tretje življenjsko obdobje (Zveza upokojencev Slovenije, Zveza za tehnično kulturo Slovenije in Inštitut Hevrek) so v letu 2010 storili korak naprej in strnili vse dosedanje poglede in izkušnje v enovit dokument – Listino o gibanju za medgeneracijsko sodelovanje v Sloveniji. Listina vsebuje temeljna spoznanja, priporočila, dogovore in sklepe različnih konferenc, vsebinskih delavnic in okroglih miz na zadnjih petih Festivalih za tretje življenjsko obdobje. Listina naj bi bila središčni povezovalni temelj prihodnjega povezovanja vseh dejavnikov s področja medgeneracijskega sodelovanja, sodelovanja, ki bi naj preraslo v vseslovensko gibanje medgeneracijskega sožitja in solidarnosti.

Listino so sprejeli udeleženci konferenčnega srečanja o gibanju za medgeneracijsko sodelovanje, ki je bilo 6. maja 2010 v Ljubljani.

Če želite v celoti prebrati Listino in če želite vi ali vaša organizacija podpreti Listino o gibanju za medgeneracijsko sodelovanje, izpolnite pristopno izjavo, ki jo dobite na www.f3zo.si/o-festivalu/medgeneracijsko-gibanje, in jo pošljite na naslov soorganizatorja Festivala za tretje življenjsko obdobje: Inštitut Hevrek!, Beethovnova 9, 1000 Ljubljana.

DOBRO JE VEDETI...

Festival za tretje življenjsko obdobje

Festival je največji tovrstni dogodek v Evropi, s katerim želijo organizatorji doseči medgeneracijsko sodelovanje, ki bo dolgoročno privedlo k strpnejši in naprednejši družbi. Je vrhunski družbeni dogodek in osrednja slovenska prireditev na področju aktivnega delovanja starejših. Predstavlja slovensko ustvarjalnost in dosežke, programe in politike ter rezultate javne in zasebne skrbi za starejše ter medgeneracijsko sodelovanje. Povezuje državo, civilno družbo in gospodarstvo: vse, ki vplivajo na izboljšanje kvalitete življenja starejše populacije. Lani je festival potekal že desetič zapovrstjo.

Festival za tretje življenjsko obdobje bo letos v Cankarjevem domu med 27. in 29. septembrom 2011. Že enajstič bo odprl vrata ustvarjalnosti in izmenjavi idej. Ustvaril bo prostor za sodelovanje med generacijami, civilno družbo, prostovoljnimi organizacijami, gospodarskimi, akademskimi in političnimi sferami.

Časovno in vsebinsko se festival navezuje na 1. oktober, ki je mednarodni dan starejših, ter na teden otroka, ki se vsako leto začne s prvim ponedeljkom v oktobru. Letošnji festival bo posvečen evropskemu letu prostovoljstva.

Odnos do starejših v slovenski družbi

Pogled članov Zveze društev upokojencev Slovenije

dr. Mateja Kožuh Novak

Starejši se čutimo v slovenski družbi zlorabljeni.

Povprečen starejši v Sloveniji je v pokojninsko blagajno prispevke vplačeval 33,5 leta. V času, ko je bilo delavcev veliko, upokojencev pa malo, smo tedanji delavci prispevali veliko sredstev pokojninskega sklada za gradnjo vrtcev, šol, cest, počitniških domov in drugih infrastrukturnih objektov. Družbene spremembe so v politiko in gospodarstvo prinesle brezobzirneže in pohlepneže, ki že dvajset let zavestno siromašijo slovensko prebivalstvo. Pokojnine se že več let znižujejo, politika je številnim podjetnikom dovolila, da za delavce niso vplačevali prispevkov za pokojnino, odpravila je nadzor nad plačevanjem prispevkov in tako omogočila večjemu številu podjetnikov, da tudi v času, ko je bilo gospodarstvo na vrhuncu razvoja, niso vplačevali prispevkov za pokojnine. Danes ima 193.542 prebivalcev pokojnine nižje od 500 evrov, od tega jih je 88.537 starostnih upokojencev. V teh številkah niso upoštevani tisti, ki dobijo v Sloveniji le sorazmerni del pokojnine (podatki ZPIZ-a za november 2010). Srednja pokojnina je 527 evrov, kar pomeni, da jih ima nižjo pokojnino od 527 evrov 248.306 upokojencev. Ženske, starejše od 69 let, ki živijo same, spadajo med najrevnejše prebivalce Slovenije, saj jih skoraj polovica živi pod pragom revščine. Smo generacija, ki je ustvarila visoko socialno državo, prijazno do prebivalstva.

Kam je izginilo družbeno premoženje, ki smo ga ustvarili? Kako nam lahko mlajše generacije, ki smo jih izšolali, kratijo najosnovnejše človekove pravice, da postajamo vsak dan bolj siromašni, breme svojim otrokom, ki se jim mnogim ne godi nič bolje kot nam? Otrokom in vnukom, ki so izgubili delo ali ga v zahtevnem tržnem gospodarstvu ne morejo dobiti, smo predstavljali ob prehodu v tržno gospodarstvo trdno oporo v njihovih stiskah. Osiromašeni načenjamo v zadnjih letih življenja, ko potrebujemo pomoč družbe, sredstva, ki jih potrebujemo za svoje otroke.

Starejši se čutimo v slovenski družbi zapostavljeni.

Čeprav smo v povojni Sloveniji ustvarili visoko socialno državo, pravičnejšo in ljudem bolj prijazno, kot je zdajšnja, prikazujejo politični prvaki – skupaj s tistimi, ki so si neupravičeno razdelili družbeno premoženje – zaradi lastnih koristi sistem, v katerega smo se rodili, za zločinskega, nepravičnega, ne priznavajo naše vloge v razvoju slovenskega naroda in v razvoju gospodarstva, ki je bilo ob političnih spremembah že krepko usmerjeno v tržno gospodarstvo zahodne Evrope. Visoko socialno državo, ki smo jo ustvarili in je bila dostopna vsakomur, slabijo v interesu manjšine, ki si poskuša v grobem kapitalizmu prilastiti premoženje, ki smo ga v času socializma ustvarili vsi. Načrtno zmanjšujejo pomen narodnoosvobodilnega boja in poskušajo zaradi svojih političnih interesov omiliti pomen kolaboracije z okupatorji. Mladi povzpetneži so v devetdesetih letih 20. stoletja ob podpori politike pospravili z vodstvenih mest direktorje podjetij in tovarn, ki so znali skrbeti za delavce in njihove družine, vse to so počeli zaradi lastnih dobičkov.

Starejši se čutimo v slovenski družbi odrinjeni.

Novodobni politiki so starejše uspešno odrinili od načrtovanja razvoja na državni in lokalni ravni. Ministrstva so polna mladih birokratov, ki brez izkušenj pišejo zakone, dajejo prekratke roke za javno razpravo, ob tem pa pripomb, ki jih pišemo v civilni družbi, skoraj ne upoštevajo. Državo vodijo strankarske elite, ki si podrejajo poslance državnega zbora ob pomanjkanju pobud civilne družbe, njih pa vodita mednarodni in domači kapital. Opozoril starejših ne upoštevajo. Ekonomska kriza, v kateri smo se znašli, je grobo pokazala na pomanjkanje občutka za preživetje, lastno in za preživetje naroda, pri sodobnih politikih. Sla po dobičku brez realne materialne osnove je nadvladala opozorila starejše generacije, da je treba načrtovati razvoj na dolgi rok. Posledice so znane – brezposelnost, siromaštvo, sovraštvo do drugačnosti, izginevanje medsebojne solidarnosti.

Starejši se čutimo v slovenski družbi izolirani.

V zadnjih dvajsetih letih je naredila Slovenija silovit razvoj na področju sodobne informatike, pri tem ni poskrbela, da bi starejši lahko sledili mlajšim generacijam v uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije. Država in lokalna skupnost posredujejo čedalje več informacij po spletu, ki ga uporablja deset odstotkov starejših od 64 let in le dva odstotka starejših od 69 let. Na tem področju je opaziti korupcijo in klientelizem, ko dobivajo denar za računalniško izobraževanje starejših podjetja in posamezniki, nekvalificirani za učenje starejših, pobude starejših, da bi izobraževanja speljali sami, pa država že več let zavrača.

Starejši se čutimo v slovenski družbi odveč.

Čeprav se je Slovenija zavezala k spoštovanju madridskega in berlinskega dogovora, neodgovorni mnenjski voditelji govorijo o bremenu, ki ga starejši pomenimo za sodobno slovensko družbo in o tem, da pokojnine mlajšim generacijam jemljejo zaslužek. Namesto da bi spodbujali medgeneracijsko solidarnost, kar je nedvomno v korist mlajšim generacijam, spodbujajo medgeneracijsko nestrpnost in sovraštvo. Čeprav 75 odstotkov starejših ne potrebuje nobene pomoči okolja, nas prikazujejo kot onemogle starce, ki izčrpavajo mlajše generacije.

Starejši se čutimo v slovenski družbi zapostavljeni.

Medtem ko je v družini samo po sebi umevno, da bodo starši pomagali, če se otroci znajdejo v stiski, da bodo otrokom zapustili lastniške stanovanjske enote, da bodo pomagali varovati otroke, jih voziti v šolo in vrtec, družba kot celota ekonomskega sodelovanja starejših, nujnega za skladni razvoj družbe, ne priznava. Prostovoljno delo starejših ostaja ekonomsko neocenjeno in nepriznано.

Starejši se čutimo v slovenski družbi ogroženi.

Medtem ko je slovenska družba v zadnjih desetletjih sprejela nasilje nad otroki in ženskami kot nesprejemljivo, še vedno tiho dopušča nasilje nad onemoglimi starejšimi. Nasilje nad starejšimi je opazno v javnosti, v javnih in zasebnih ustanovah in v družinah starejših.

Rezultati zapostavljanja modrosti in življenjskih izkušenj so vidni.

Vodenje države na kratki rok, zadovoljevanje le interesov pohlepne manjšine, odrivanje starejših od ključnih odločitev na lokalni in državni ravni imajo katastrofalne posledice v gospodarski recesiji, ki je Slovenijo prizadela bolj kot sosednje države. S prihodom t. i. baby boom generacije v tretje življenjsko obdobje število starejših hitro narašča. Bolj ko bo družba odrivala starejše, hitreje se bomo organizirali. Smo najbolj izkušena in najbolj modra skupina prebivalstva, ob tem pa smo tudi najbolj vestni volivci. Bolj ko nas bodo mlajše generacije odrivale, hitreje bomo prevzeli oblast, kar bo prizadelo predvsem mlajše generacije. Žal je mogoč hiter razvoj družbe le v skladnem sodelovanju vseh generacij in v medsebojnem spoštovanju. Tega se moramo v Sloveniji spet naučiti.

dr. Mateja Kožuh Novak je upokojena zdravnica z doktoratom znanosti, nekdanja poslanka, aktivistka, zagovornica pravic starejših. Osnovala je program »Starejši za starejše« (1998), gibanje za kakovostno življenje starejših na domu. Je predsednica Zveze društev upokojencev Slovenije.

E-naslov: zdus@siol.net

Domovi za starejše

Varuh želi z obiski posameznih institucij ugotoviti dejanske razmere, v katerih živijo starejši, pa tudi razmere zaposlenih v teh institucijah. Pogoste so namreč pritožbe nad standardom posameznih storitev, odnosom osebja, prejeli pa smo tudi nekaj pritožb zaposlenih glede delovnih pogojev in mobinga. V neposrednih stikih s stanovanjci poskušamo ugotoviti morebitne kršitve njihovih pravic, ki so včasih storjene posredno, zaradi neprimernih bivalnih pogojev. Ker varuh ni inšpekcijski organ, vsak obisk praviloma vnaprej napovemo, da nam odgovorni lahko pripravijo zahtevano dokumentacijo in podatke, prav tako pa o našem obisku obvestijo stanovalce. Ob obisku se pogovorimo z direktorjem doma ter z odgovornim za zdravstveno nego, med ogledom prostorov pa tudi s stanovanjci. Na tej podlagi napišemo poročilo, ki ga pošljemo obiskani instituciji, da se izreče o posameznih ugotovitvah in predlogih. S tem dopolnjeno poročilo pošljemo v vednost tudi Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve. Občasno pa z obiskom preverimo tudi navedbe iz konkretne pobude ali pritožbe.

Ocenjujemo, da je tovrstna komunikacija dobra in koristna za vse, zato bomo s takšnimi obiski nadaljevali tudi v prihodnosti. Zanimanje posameznih izvajalcev za izkušnje in dobro prakso drugih izvajalcev podpiramo, vendar po naši oceni izkazuje, da bi tovrstno izmenjavo izkušenj morala bolj pospeševati ministrstvo in skupnost zavodov.

V letu 2010 smo obiskali devet domov za starejše: Dom starejših občanov Horjul, Dom dr. Jožeta Potrča Poljčane, Dom upokojencev J. P. Miklavža Idrija, Dom starejših občanov Ajdovščina, Dom starejših občanov Ljubljana Bežigrad, Dom dr. Janka Benedika Radovljica, Dom Tisje, Dom starejših občanov Ljubljana Šiška in Koroški

dom starostnikov Dravograd – Črneče. V novejših domovih je bivalna kvaliteta na visoki ravni, tudi v starejših domovih pa se z adaptacijami in sanacijami izboljšujejo tehnični in prostorski pogoji. Sobe z manj posteljami omogočajo več zasebnosti in večje upoštevanje individualnosti, prav tako pa dobro opremljeni večnamenski prostori prispevajo h kvalitetnejšemu bivanju.

Večjih nepravilnosti nismo ugotovili, najpogostejša pomanjkljivost so bile slabo definirane notranje pritožbene poti in s tem povezana slabša sledljivost obravnavanja pritožb.

Vsi obiskani domovi so dobro povezani z lokalnim okoljem, večina ima razvito mrežo prostovoljcev, ki sodelujejo v skupinskih in individualnih aktivnostih. H kvaliteti življenja v domu prispeva tudi osebje, ki nudi stanovalcem oskrbo in nego, zato se Varuh zavzema za zadostne kadrovske normative. V tem kontekstu smo bili kritični do varovanih oddelkov, na katerih v nočnem času ni stalno navzočega osebja niti ni kako drugače zagotovljen ustrezen nadzor.

Menimo, da mora biti v vseh primerih odziv osebja na klic stanovalca hiter, da se mora nepomičnim stanovalcem, ki jim zdravstveno stanje dopušča in si tega želijo, omogočeno dovolj pogosto posedanje na invalidski voziček (tudi ob koncu tedna in dela prostih dneh), da je treba stanovalcem varovanih oddelkov omogočiti, da se zadržujejo na svežem zraku in stanovalcem negovalnih oddelkov, da so vključeni v individualne ali skupinske prostočasne aktivnosti v skladu z zmožnostmi in interesi. Vsi stanovanjci, ne glede na stopnjo fizične oviranosti in demence, bi morali biti deležni enako zavzete obravnave. V mnogih domovih smo namreč dobili pojasnilo, da s kadrom, ki ga imajo na razpolago, ne morejo posvetiti več pozornosti posameznim stanovalcem ali skupinam stanovalcev, čeprav ocenjujejo, da bi jo dejansko potrebovali. So pa bili pri skoraj vseh obiskanih domovih mnenja, da je, vsaj bolj neodvisnim stanovalcem, na voljo

veliko različnih organiziranih aktivnosti, kamor se lahko vključijo.

V nekaterih domovih smo ugotovili neprimerno prakso, da se odstrani klicni zvonec stanovalcem, ki jih prepogosto in neupravičeno uporabljajo ali ne znajo uporabljati ali pa obstaja nevarnost, da se z njimi poškodujejo. Ponekod so bili klicni zvonci v okvari ali pa klicni sistem ni bil učinkovit. V takih primerih smo predlagali, da izdelajo protokole glede odstranitve klicnih zvoncev, da ne bi prihajalo do neupravičenih izključitev, oziroma da redno preverjajo delovanje klicnih zvoncev in sistema.

Vsi domovi svojih oddelkov, kjer je stanovalcem omejena osebna svoboda, ne štejejo med varovane oddelke. V nekaterih primerih zgolj zato, ker jih imenujejo drugače, v drugih primerih zato, ker stanovalcev ne varujejo s pomočjo tehničnih sredstev, ampak z osebjem. Menili smo, da gre tudi v teh primerih za varovane oddelke in da je zato glede sprejema stanovalcev na te oddelke potrebno upoštevati določbe Zakona o duševnem zdravju, čeprav imamo tudi sami pomisleke glede ustreznosti sedanje zakonske ureditve sprejemov na varovani oddelek, svoje pomisleke pa smo v tej zvezi že posredovali pristojnemu ministrstvu. Tudi sicer je praksa domov pogosto v neskladju z veljavnim predpisom: domovi sodišče obveščajo o namestitvi po opravljenem sprejemu, nekateri domovi sprejem »pokrijejo« s soglasjem, čeprav obstaja dvom, da stanovalec razume pomen soglasja in namestitve. V enem izmed obiskanih domov smo dobili pojasnilo, da niso hiralnica in ne želijo postati zapor, ampak socialno varstveni zavod in zato ne potrebujejo sodnih odločb.

Glede čakalnih dob na prosto mesto v domovih za starejše ugotavljamo, da enotna evidenca vseh interesentov še ni vzpostavljena, zato so podatki o potrebah po novih kapacitetah nezanesljivi.

(iz Letnega poročila Varuha za leto 2010)

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Spletno obveščanje in poslovanje kot kršitev pravic starejših oseb

Prejeli smo pobude, v katerih nas starejši opozarjajo, da se ob množici informacij, prijav in objav, ki so dostopne samo prek elektronskih medijev, čutijo diskriminirani in prizadeti. Povedo, da se na računalnik nespoznajo, marsikdo tudi nima denarja, da bi ga kupil. Pa vendar jih državni organi pogosto obveščajo, naj npr. svojo težavo uredijo prek spleta. Za ilustracijo omenjamo primer gospe, ki je po občini iskala gospoda Interneta. Primer bi lahko bil zabaven, če ne bi hkrati dokazoval, da so starejši občani postavljeni v nemogoč položaj, ko od njih zahtevamo (in pričakujemo) komunikacijo prek spleta. Državni in občinski uslužbenci bi morali biti pozorni na starost in komunikacijsko spretnost

oseb, ki jim svetujejo, kako naj rešujejo svoj problem, jih usmerjajo ali jim pošiljajo vabila. Ta bi morala biti starejšim ljudem posredovana tudi z navadno pošto pošiljko.

Pomembno bi bilo starejše ljudi motivirati za uporabo računalnikov, jih računalniško opismeniti na brezplačnih tečajih, ki bodo prilagojeni njihovem znanju in spretnostim. Vendar pa je treba upoštevati tudi pravice starejših, da računalnika nimajo, ga ne želijo imeti, ga ne znajo ali ne zmorejo uporabljati. Poslovanje in obveščanje morata zanje potekati tudi na običajen način, brez aktivne uporabe informacijske tehnologije.

Pravica starejših oseb do dostojanstva in zasebnosti ter do kakovostne in prilagojene oskrbe

Janja Romih

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

Za obdobje razvoja socialnega varstva do leta 2000 je bilo značilno ugotavljanje potreb s poudarkom na zagotavljanju materialnih pravic, oblikovanje razvojnih ciljev in sprejetje zakona o socialnem varstvu. V naslednjem desetletju smo zagotavljali večji poudarek zagotavljanju pravic in svoboščin na področju vseh socialnovarstvenih storitev, uveden je bil zunanji nadzor, ustanovljena je bila Socialna inšpekcija in sprejeti so bili strateški dokumenti, kot sta Nacionalni program socialnega varstva in Strategija varstva starejših. V obdobju, ki je pred nami, pomemben poudarek dajemo ustvarjanju kakovosti posameznikovega življenja, zagotavljanju pravice do dostojanstva, zasebnosti ter kakovosti in prilagojene oskrbe. Ključni poudarki pri zagotavljanju kakovosti socialnovarstvenih storitev so zato usmerjeni v izboljšanje dostopnosti, zagotavljanje možnosti izbire in prilagojenosti storitev posamezniku. Kakovost odnosa med izvajalci storitev in uporabniki je mogoče zagotavljati s spoštovanjem uporabnika in upoštevanjem njegovega dostojanstva, s sodelovanjem in opolnomočenjem uporabnika. K tem ciljem pa lahko precej prispeva pripravljenost za sodelovanje vseh ključnih akterjev, ki vplivajo na oblikovanje politike in njeno izvajanje ter učinkovit nadzor.

V naslednjem obdobju bodo na razvoj storitev in programov socialnega varstva vplivali zlasti naslednji zakoni in strateški dokumenti:

- cilj Zakona o socialnovarstveni dejavnosti je na novo opredeliti socialnovarstvene storitve in programe, ki bodo bolj usmerjeni k ciljnim skupinam, povečati vpliv uporabnikov, tj. pri načrtovanju, izvajanju in spremljanju učinkov storitev, ter zagotavljati večjo avtonomijo izvajalcev socialnovarstvenih storitev;
- z Zakonom o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo želimo celovito urediti to področje, in sicer tako, da se integrirajo zdravstvene in socialne storitve, omogoči enakomerna dostopnost do storitev v celotni državi, zagotovi trajen in stabilen vir financiranja, pospeši izvajanje oskrbe v domačem okolju ter vpelje ustrezna ureditev na področju preventive, rehabilitacije in uporabe komunikacijskih in tehničnih pripomočkov;
- Nacionalni program socialnega varstva bo določil cilje in ukrepe za naslednje obdobje, in to na področju zmanjševanja revščine in izboljšanja socialne vključenosti socialno ogroženih in ranljivih skupin, pri izboljšanju dostopa do programov in storitev ter pri posodobitvi mreže izvajalskih organizacij in doseganju boljše kakovosti in učinkovitosti;
- Strategija za kakovostno staranje, solidarnost in sožitje generacij v Sloveniji za naslednje obdobje nadaljuje usmeritve predhodnih strategij in jih dopolnjuje z aktualnimi spremembami na

demografskem področju in z novimi strokovnimi spoznanji. Vsebina strategije bo zajemala cilje na področju priprave na starost, za aktivno in zdravo staranje, za krepitev medgeneracijskega sožitja in vzpostavitev sodobnega sistema dolgotrajne oskrbe, s poudarkom na individualni obravnavi posameznika in pomoči družini pri oskrbi starejšega družinskega člana.

Danes imajo starejši možnost izbirati med naslednjimi možnostmi: pomoč na domu, dnevno varstvo, pomoč na daljavo, družinski pomočnik, domovi za starejše, oskrbovana stanovanja in stanovanja, prilagojena starejšim. Čedalje bolj pa se razvijajo tudi druge, alternativne oblike bivanja starejših. Domovi za starejše že dolgo niso več edina možnost za reševanje starejših, ki potrebujejo pomoč. Združujejo pa storitev, ki se je najbolj razvila in tudi dosegla cilj iz Nacionalnega programa socialnega varstva 2006–2010, tj. pet odstotno vključitev starejših od 65 let v institucionalno varstvo. Druge storitve socialnega varstva niso dosegle načrtovanih ciljev, zato njihov razvoj ostaja med prioritetskimi nalogami za naslednje obdobje. Brez zagotavljanja dostopnosti široke palete storitev socialnega varstva ne bo mogoče doseči cilja, ki bi starejšim omogočil dalj časa ostati v domačem okolju, njihovim družinam pa vso potrebno pomoč in podporo.

Na področju skrbi za kakovostno staranje so velikega pomena tudi socialnovarstveni programi. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve sofinancira razvoj in izvajanje preventivnih programov in socialnih mrež v krajevnih okoljih. Od leta 2001, ko se je začelo sofinanciranje socialnovarstvenih programov za starejše, so se proračunska sredstva za ta namen v letu 2008 povečala s 189.849 na 402.618 evrov. Vzoredno so bili razviti številni novi programi, ki jih izvajajo predvsem nevladne humanitarne in druge organizacije, centri za socialno delo in drugi izvajalci na področju socialnega varstva ter občine. Med te programe štejemo različne skupine za samopomoč, družabništvo, medgeneracijske skupine in usposabljanje prostovoljcev, ki delujejo po načelu prostovoljstva in samoorganizacije.

Pri zagotavljanju pravic starejših oseb do dostojanstva in zasebnosti ter do kakovostne in prilagojene oskrbe ima pomembno vlogo kakovost storitev socialnega varstva, ki jo je mogoče uspešno in primerljivo izvajati z uvajanjem standardov kakovosti. Ta naloga se kot pilotna naloga že izvaja tudi v nekaterih domovih za starejše. Predlog novega Zakona o socialnovarstveni dejavnosti pa izvajalcem storitev, javnih socialnovarstvenih programov in javnih pooblastil nalaga, da morajo skrbeti za stalen razvoj in nadzor učinkovitosti ter kakovosti

svojega dela. Zato med njihovimi pomembnejšimi nalogami ostaja redno izobraževanje zaposlenih na področju socialnovarstvenih storitev in programov ter okrepljeno obveščanje o ponudbi in svetovanje našim uporabnikom.

Če poskušam ob koncu povzeti vse omenjene usmeritve in aktivnosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, potem bi to najlažje povzela z našim ciljem, ki je in ostaja: čim bolje in čim hitreje izvesti priporočila iz Evropske listine pravic in odgovornosti starejših, potrebnih dolgotrajne oskrbe in podpore.

Janja Romih je univ. dipl. politologinja, specialistka managementa v izobraževanju. Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve je zaposlena od leta 2003, od leta 2007 v Direktoratu za socialne zadeve, kjer je vodja Sektorja za storitve in programe socialnega varstva.

E-naslov: janja.romih@gov.si

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Učinkovita socialna pomoč brezdomcu po Varuhovem posredovanju

Na dežurni telefon Varuha človekovih pravic RS (Varuh) je poklicala občanka in opozorila na nevarno stanje brezdomca, ki naj bi že dva meseca »ležal« ob cesti. Povedala je, da je center za socialno delo (CSD) s primerom seznanjen, kljub temu pa ni videti nobenega izboljšanja.

Od CSD smo zahtevali pojasnila, kako je v navedenem primeru ukrepal oziroma namerava ukrepati, da se bodo okoliščine za omenjenega brezdomca izboljšale. Iz odgovora je bilo razvidno, da CSD primer pozna in ga skoraj leto dni spremlja. Gospodu je, še preden je postal brezdomec, uredil potrebno hospitalizacijo, kot tujcu dovoljenje za stalno prebivanje in pokojnino. Poskušal ga je usmerjati, vendar gospod usmeritvam ni sledil in je ponovno »pristal na cesti«. Ob prihajajoči zimi je podal soglasje k urejanju institucionalnega varstva, postopek je ob ustreznih pomoči CSD še potekal.

Po prejetju našega dopisa se je CSD bolj zavzelo lotil reševanja nevarnega stanja omenjenega gospoda in mu predstavil prednosti vsaj začasne namestitve v zavetišče, ki jo je do tedaj odklanjal. Tokrat je gospod ponujeno namestitev sprejel in bo tako v zavetišču počakal na sprejem v dom za starejše. **3.0-39/2008**

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Plačilo rejnine rejnici, ki zaradi starosti ne izpolnjuje več vseh zakonskih pogojev za opravljanje dejavnosti

Varuh človekovih pravic RS (Varuh) je obravnaval pobudo staršev odrasle osebe s posebnimi potrebami. Deklica je bila že v zgodnjem otroštvu kategorizirana in bila v evidenci otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju uvrščena v 6. kategorijo in leta 1970 nameščena v rejniško družino, v kateri še vedno biva. Staršema je bila roditeljska pravica podaljšana.

Rejništvo in skrbna rejnica sta deklici zelo koristili, v družino je zelo dobro vključena. Z družino so zelo dobro sodelovali tudi starši rejenke. Težava je nastala v letu 2008, ko je začel center za socialno delo (CSD) dosledno spoštovati določbe Zakona o izvajanju rejniške dejavnosti in rejnici, ki ni več izpolnjevala vseh pogojev (saj se zaradi starosti 79 let ni več želela oziroma zmogla izobraževati), prenehal izplačevati rejnino. Težavo, ki je nastala, njeno reševanje in možne posledice je CSD natančno opisal v dopisu Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) in jih zaprosil za stališče do možne rešitve. Mnenju CSD smo se pridružili tudi mi in menili, da bi bilo zaradi posebnosti položaja za rejenko zagotovo najboljšo, da bi ostala v oskrbi dosedanje rejnice, saj bi bile posledice premestitve zanjo zagotovo zelo nepredvidljive. Ker starši iz lastnih sredstev težko nadomeščajo znesek rejnine, smo želeli odgovor na vprašanje, ali je v okviru veljavnih predpisov mogoče najti še kakšno rešitev. Zaradi varovanja interesov rejenke, ki bi bili s premestitvijo v drugo družino ali zavod lahko zelo prizadeti, smo podprli mnenje CSD in predlagali, naj v tem primeru preverijo možnosti, ki bi omogočile, da rejenka ostane pri svoji rejnici, ta pa bi za svoje delo dobila primerno plačilo oziroma nadomestilo.

Za poročilo MDDSZ smo zaprosili prvič že v maju 2008, vendar ga (kljub urgenci) do konca leta 2008 nismo prejeli. Smo pa v začetku januarja 2009 prejeli njihov dopis, v katerem nas obveščajo, da so zadevo proučili, v okviru tega pa zdaj CSD intenzivno išče rešitev, ki bi upoštevala zakonski okvir.

Varuh kritizira počasnost in neaktivnost v odzivu MDDSZ, saj gre v konkretnem primeru za zelo poseben in človeško občutljiv problem. **11.3-10/2008**

DOBRO JE VEDETI...

Vloge za sprejem v domove za starejše

Pravilnik o postopkih pri uveljavljanju pravice do institucionalnega varstva (Uradni list RS, št. 38/2004, 23/2006, 42/2007) enotno ureja postopke sprejema, premestitve in odpusta v socialno varstvenih zavodih, ki delujejo v sistemu javne mreže. Pravilnik se izvaja v domovih za starejše, posebnih socialnih zavodih, varstveno delovnih centrih in socialnih zavodih za usposabljanje (v oddelkih za institucionalno varstvo odraslih).

Vloga za sprejem v domove za starejše je mogoče oddati na enem mestu tudi za več domov hkrati, vloge so enotne za vse domove, poleg klasičnih poti jih je mogoče oddati tudi prek elektronske pošte in prek svetovnega spleta. Elektronska oblika prošnje za sprejem je dosegljiva na spletnih straneh Skupnosti socialnih zavodov Slovenije <http://www.ssz-slo.si/>

Postopek sprejema v domove za starejše in posebne socialne zavode je informacijsko podprt, tako da je mogoče na spletni strani Skupnosti socialnih zavodov Slovenije dobiti informacije o številu vlog v posameznem zavodu, ki so lahko bodočemu stanovalcu v pomoč, ko se odloča za oddajo vloge, lahko pridobimo podatke o potrebah po regijah, trenutnem stanju čakajočih, njihovi strukturi, zdravstvenem stanju in podobno, na podlagi česar na nivoju države bistveno bolj kakovostno in uporabniku prilagojeno načrtujemo razvoj sistema.

Informacijsko podprt postopek sprejema omogoča bodočemu stanovalcu tudi spremljanje oddane vloge in enotno evidentiranje vseh dogodkov glede vloge, kar zagotavlja nepristranskost obravnave vseh vlog. Obdelava vlog za sprejem v domove je na nivoju sistema bolj racionalna, saj se vsaka vloga vnese v sistem samo enkrat, kljub temu pa si lahko starejši izbere več domov, v katerih bi bil pripravljen bivati.

Vir: spletne strani Ministrstva za delo družino in socialne zadeve

DOBRO JE VEDETI...

Vloga Centrov za socialno delo pri obravnavi starejših oseb

Kadar starejše osebe ne zmorejo več živeti same in poskrbeti za svojo oskrbo, navadno osebe same ali njihovi bližnji sorodniki želijo urediti namestitev v zavodu. Javni socialno varstveni zavodi zagotavljajo svojim varovancem bivanje, primerno prehrano, potrebno pomoč in postrežbo, zdravstveno oskrbo in nego. Za ureditev same domske oskrbe se osebe same obrnejo neposredno na dom starejših občanov, kjer dobijo vlogo ter uredijo vse potrebno. Na center za socialno delo pa prihajajo predvsem tisti, ki plačila domskega varstva sami ne morejo zagotoviti. Takrat center odloča o oprostitvi plačila socialno varstvene storitve.

Občina financira stroške storitev v zavodih za odrasle, kadar je upravičenec oziroma drug zavezanec delno ali v celoti oproščen plačila, določi pa lahko tudi dodatne oprostitve. Postopek ugotavljanja in odločanja o oprostitvi plačila storitve vodi center za socialno delo. V postopku mora ugotoviti kakšen je finančni

položaj uporabnika in njegovih ožjih družinskih članov, ki so ga po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih dolžni preživljati. Kadar upravičenec sam ni plačilno sposoben, se ugotavlja, ali so plačilno sposobni njegovi družinski člani, saj so oni zavezani k doplačilu storitve. Kadar uporabnik (sam ali skupaj z družinskimi člani) ni plačilno sposoben, storitev v celoti ali deloma plačuje občina, kjer ima uporabnik stalno prebivališče. Če je uporabnik lastnik nepremičnine, se mu z zaznambo prepovedi odtujitve in obremenitve v korist občine, ki prevzame zanj plačilo te storitve, prepove odtujiti in obremeniti nepremičnino. Zaznamba se vpiše v zemljiško knjigo. (Pravna podlaga: Zakon o socialnem varstvu, Uradni list RS, št. 36/04; Uredba o merilih za določanje oprostitvev pri plačilih socialno varstvenih storitev, Uradni list RS, št. 110/04, 124/04).

Vir: <http://www.gov.si/csd/starejsi.htm>

Kaj moramo še storiti, da bo starost res varna

Aldo Ternovec

Smo v času, ko se kot vrednote čedalje bolj poudarjajo lep obraz, vitek stas in fizična moč. Znanje in izkušnje ter nova spoznanja in odkritja so manj pomembni. Medijsko se bolje prodajajo škandali in negativnosti kot pozitivna dejanja.

Spreminjanje organizacije življenja, šolanja, dela in druge družbene spremembe zmanjšujejo medgeneracijsko sodelovanje, medsebojno razumevanje in končno, medsebojno spoštovanje. Oslabljenе komunikacije med generacijami pa omogočajo manipulacije in so prostor za špekulacije. Čedalje pogosteje se starost prikazuje kot strošek. Ustvarja se podoba o egoističnem starejšem človeku z visoko pokojnino in drugimi ugodnostmi, ki skrbi le zase in se ne zmeni za prihodnost mlajših. Pomeni veliko nevarnost za stabilnost zdravstvenega sistema in zdravstveno blagajno ter potrebuje veliko socialnih storitev in transferjev, s tem pa ogroža vzdržnost proračuna. Vsiljevanje takih pogledov je napad na medgeneracijsko sodelovanje in sožitje, zato terja pozornost in prikazovanje pravih, resničnih kazalnikov in tako večanje medsebojnega poznavanja in spoštovanja.

Raziskave (tudi pri nas) kažejo, da približno 85 odstotkov starejših od 70 let ponuja različne oblike pomoči mlajšim, in to v delu, materialu in denarju. Starejši opravijo veliko prostovoljnega dela, tako v lastni organizaciji kakor v okviru nevladnih, društvenih organizacij. Prav bi bilo, da bi tovrstne prispevke starejše generacije celoviteje raziskali in primerno ovrednotili. Podatki bodo pomembno prispevali k odpravljanju predsodkov do starejših. Govorjenje le o pokojnini, višini vplačanih prispevkov in iz tega izvirajočih pravicah je premalo.

Skoraj 15 odstotkov starejših potrebuje različne oblike pomoči mlajših generacij in celotne družbe. Ta se kaže v medsebojni pomoči v družini, v organiziranih oblikah socialnih storitev, za katere skrbijo lokalne skupnosti ali država. Več pozornosti pa bomo morali posvetiti sosedski pomoči in prostovoljstvu.

Spremembe v pokojninski zakonodaji, zlasti podaljševanje delovne dobe bo vplivalo na spremembo razmerja med aktivnimi (85 odstotkov) in pomoči potrebnimi (15 odstotkov). Z lastno aktivnostjo, preventivo dejavnostjo in skrbjo za zdravje lahko veliko naredimo za zmanjšanje socialnih in zdravstvenih težav ter s tem tudi za razbremenjevanje zdravstvene blagajne in socialnih izdatkov.

Bolj je treba spodbujati vseživljenjsko učenje in druženje kot obliko sožitja in boja proti osamljenosti. Prav društva upokojencev in druge

oblike dejavnosti starejših (v lokalnih, bivanjskih skupnostih) prispevajo k večji angažiranosti, telesni in kulturni dejavnosti.

Pogoj za sodobno poslovanje je znanje o uporabi informacijske tehnologije. Na tem področju starejša generacija zaostaja, to zaostajanje pa že pomeni veliko oviro v vključevanju v sodobno družbo. Čedalje bolj se izpostavlja vprašanje enakih možnosti in enakopravnosti starejših. Nujno je čim večjemu številu starejših omogočiti vključitev v računalniško opismenjevanje, dostop do računalnikov in spletnih povezav. Te aktivnosti so tudi priložnost za medgeneracijsko povezovanje in sodelovanje z mlajšo generacijo, ki s to tehnologijo raste in svoje znanje lahko in večinoma tudi željno posreduje.

Starejši imajo veliko znanja, mnogo spoznanj in izkušenj, ki bi jih družba morala bolj izkoristiti. Prenašanje znanj na mlajše generacije je proces, ki ponuja odlične priložnosti medgeneracijskega sodelovanja. Prepričan sem, da bodo sodobnejše oblike povezovanja starejših, zlasti centri dnevnih aktivnosti in nastajajoča medgeneracijska središča, znale izkoristiti ta veliki potencial. Prav Zakon o malem delu je lahko pomembna spodbuda za izkoristek znanj in izboljšanje materialne problematike marsikaterega starejšega.

Posebne pomena je skrb za vse tiste, ki jim leta in zdravje preprečujejo dejavnosti zunaj ožjega bivališča. Tu imajo posebno vlogo prostovoljci in sosedska pomoč. Veliko društev upokojencev je vključenih v projekt Starejši za večjo kakovost bivanja doma, v okviru katerega vodijo veliko dejavnosti, v katere vključujejo vse prebivalce, starejše od 70 let, s področja delovanja društva. S tem društvom upokojencev izpolnjuje tudi pogoje za pridobitev statusa dobrodelne organizacije. Izrednega pomena je poznavanje razmer na področju delovanja društva, pomembno je tudi medsebojno sodelovanje dobrodelnih organizacij s področja sociale, zdravja in varnosti. Ključno je njihovo sodelovanje z organi in organizacijami lokalne skupnosti. Veliko lokalnih skupnosti je spoznalo pomen tega projekta in zato delovanje teh društev podpirajo. Delujejo koordinacijski organi, ki interdisciplinarno rešujejo socialno problematiko. Poudariti pa moram, da omenjeni projekt temelji na delu prostovoljcev. Njegov razvoj je hiter in obeta, da bo v nekaj letih postal splošno sprejet.

Ugotavljam, da je v naši družbi čedalje manj poštene delitve ustvarjenega bogastva, razlike med ljudmi se povečujejo in večji je delež ljudi, ki živijo pod pragom revščine. Zaradi značilnosti družbenega razvoja ter zmanjševanja in omejevanja pravic iz pokojninskega zavarovanja je

število starejših, ki se srečujejo z revščino, čedalje večje. Zlasti med tistimi, ki živijo sami. Posebne težave nastanejo takrat, ko se tem neugodnim materialnim pogojem pridružijo težave z zdravjem. Zmanjšajo se sposobnosti skrbeti zase in za osnovne pogoje bivanja. Tedaj nastopijo potrebe in nujnost pomoči drugih.

Družina, ki je v preteklosti v večini te zadrege uspešno reševala, zdaj pogosto tega ne zmore zaradi nesposobnosti, tako organizacijske, strukturne in velikokrat tudi materialne. Včasih pa potrebe presegajo zmožnosti družine. V takih primerih bi morala ponuditi različne oblike pomoči in težave reševati tudi država s svojo socialno politiko in z odgovornimi institucijami. Te bi znale pravočasno podpreti družino v skrbi za svojega člana, ki sam ne more skrbeti zase. Zlasti z raznimi oblikami pomoči, ki so prijazne do ljudi, odgovarjajo potrebam, so materialno vzdržne in razbremenijo družino.

Več moramo storiti za uveljavljanje tistih oblik pomoči, ki omogočajo kakovostno življenje doma, zagotavljajo ustrezno zdravstveno in socialno varnost ter so časovno in cenovno dosegljive za starejšega človeka, ki pomoč potrebuje, in za njegove svojce. Razviti moramo več alternativnih, starejšim ljudem prijaznih oblik bivanja, tudi s prilagajanjem bivalnih enot potrebam bolnih in invalidom. Organizirati moramo več takih oblik institucionalnega varstva (dnevni centri, stanovanjske in druge skupnosti, domovi upokojencev ipd.), ki ustrezajo merilom sodobnega življenja, omogočajo aktivno preživljanje časa, ohranjajo socialne stike ter primerno socialno in zdravstveno oskrbo in so za prebivalce in svojce cenovno dosegljivi in vzdržni. Ustrezno moramo poskrbeti za invalide, za gibljivo manj sposobne in bolne ter jim omogočiti dostopnost do vseh javnih objektov, lastnega doma in njim primerno urejenega okolja. Oceniti moramo, kaj smo dosegli in koliko si prizadevamo za uresničevanje ciljev, opredeljenih v številnih, že sprejetih dokumentih, npr. v dokumentih Starejšim prijazna mesta, Starejšim prijazno podeželje in drugih.

Slovenija je po ustavi socialna država in pričakujem, da bo to spodobna z dejanji tudi dokazati. Socialno varstvo ne bi smelo biti predmet razprave o kapitalnem donosu in finančni smotrnosti. Razprave o oblikovanju cen zlasti institucionalnega varstva dokazujejo, da ima vendarle kapital pomembno vlogo. Ob splošnem pomanjkanju sredstev za druge gradbene naložbe je želja za gradnjo domov upokojencev in oskrbovanih stanovanj veliko. Cene oskrbe, zlasti v domovih, grajenih za najem, presegajo še razumljive zneske. Cene v domovih so za številne starejše, zlasti za njihove družine, previsoke in čedalje prepogosto se sprašujemo, zakaj se tako hitro spreminja struktura prebivalcev. Čedalje več je takih z zelo zahtevnimi oblikami oskrbe. Srečujemo se s primeri, da se stanovalci odločajo za slabše pogoje bivanja ali celo, da kljub potrebam po zahtevnejših oblikah oskrbe ostajajo zunaj institucij in nihče se ne vpraša, kako živijo. Ob čedalje višjih cenah socialne oskrbe, težjem materialnem položaju svojcev, nižjih socialnih transferjih, zaostrenih pogojih sofinanciranja lokalnih skupnosti se ni čuditi, da je pritisk za sprejem v domove upadel, kljub podatkom, da potrebe, zlasti zaradi demence, naraščajo. Če temu dodamo še slabšanje pogojev za zdravstveno oskrbo, se lahko vprašamo, kam pelje pot skrbi za te pomoči najbolj potrebne.

Zakon o dolgotrajni oskrbi naj bi bil odsev skrbi posameznika in celotne družbe, da bo zagotovil varno starost in zagotavljal dostojno preživetje vsem, ki bodo nesposobni sami skrbeti zase. Podpreti bi morali skrb za kakovostno, človeka vredno doživljanje starosti in podpreti družino. Največ pa lahko storimo s kakovostno preventivo, s pravimi medčloveškimi odnosi, zdravim načinom življenja, z aktivnostjo, z osmišljanjem življenja. Ob koncu naj dodam, da starejši najbolje vemo, kaj zares potrebujemo. Zato se moramo aktivno vključiti v oblikovanje raznih programov, politik in dokumentov. In tisti, ki odločajo, nas morajo pravočasno slišati in upoštevati. Naj poudarim, da imamo veliko znanja, izkušenj in tudi modrosti. In tudi ti so potrebni pri iskanju odgovorov na začetno vprašanje: Kaj moramo še storiti, da bo starost res varna.

Aldo Ternovec je upokojen učitelj. Bil je predsednik društva upokojencev, pokrajinske zveze in podpredsednik Zveze društev upokojencev Slovenije. Ukvarjal se je zlasti z organizacijskimi in socialnimi vprašanji. Je koordinator projekta »Starejši za višjo kakovost življenja doma«. Danes posveča posebno pozornost vprašanju kakovosti življenja upokojencev v domovih za starejše.
E-naslov: aldo.ternovec@siol.net

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Pomoč starejši gospe pri reševanju socialne problematike

S prošnjo za pomoč se je na Varuha človekovih pravic RS (Varuh) obrnila starejša gospa (80 let). Pobudnica je za zastopanje v postopku pooblastila svojega znanca, 83-letnega gospoda. Ta nam je povedal, da gospa živi v zelo neurejenih razmerah z odraslim sinom (prostori naj bi bili natrpani s sinovimi stvarmi, neurejene sanitarije ipd.). Do pred kratkim je bila v bolnišnici, v domači oskrbi pa zaradi razmer težko okreva. Sin mami pomaga pri pripravljanju hrane, je brez zaposlitve, zato naj bi od mame zahteval denar, poleg tega pa naj bi imel tudi težave z alkoholom. Gospa naj bi imela poleg sina še dve hčerki, ki pa mami ne moreta oziroma nočeta pomagati drugače kakor občasno s pripravo hrane. V ozadju tega so tudi nerešene zadeve glede dedovanja, v katerem gospa vidi možnost za rešitev svoje bivalne stiske, vendar ni jasno, kdaj in kako se bo postopek končal.

Glede na opisano smo se z gospodom dogovorili, da bomo s primerom seznanili pristojni CSD, ki bo lahko gospe konkretnije pomagal. Razložili smo mu, kako CSD ravna v podobnih primerih, zato je prosil, naj poskrbimo, da bo CSD postopal tako, da sin ne bo izvedel, da on zastopa gospo. Prosil je še, naj mu tudi mi ne pošiljamo pisnih odgovorov, saj ne želi, da bi v njegovem okolju izvedeli za zastopanje. CSD smo pozvali, naj preveri razmere omenjene gospe in po potrebi ukrepa v skladu s svojimi pristojnostmi ter nam svoje ugotovitve in ukrepe sporoči.

CSD je ukrepal zelo hitro in nam sporočil, da so gospo že obiskali na domu in se z njo pogovorili. Z gospo in znancom, ki jo zastopa, so se tudi skupaj pogovorili na CSD in se dogovorili, da bodo gospe uredili brezplačno pravno pomoč, glede domačih razmer pa se bodo pogovorili s sinom. Kljub neurejenim stanovanjskim in higienskim razmeram gospa meni, da ji sin veliko pomaga, zato ga potrebuje in ne želi zaostrovati odnosa. CSD se bo zato skupaj z gospo dogovarjal o nadaljnjih ukrepih in jo spremljal, nas pa obveščal o poteku dogodkov.

Pozneje smo preverili sodelovanje s CSD še pri gospodu. Povedal je, da so se s strokovno delavko CSD o vsem lepo pogovorili in da se bosta z gospo še naprej obračala nanjo, če bo to potrebno. Dogovorili smo se, da bo Varuh obravnavo zadeve še naprej spremljal in nadziral. Zanimivo je, da se je gospa najprej obrnila na Varuha in šele nato na CSD. Le domnevamo lahko, da ji je morda bila vloga Varuha pri pomoči starejšim kdaj v preteklosti predstavljena v pozitivni luči. **3.5-8/2008**

Vračilo socialne pomoči v zapuščinskem postopku

Varuh človekovih pravic RS (Varuh) je prejel več pobud oziroma prošenj za pojasnilo, zakaj država po smrti prejemnika socialne pomoči prijavi svojo terjatev do zapuščine in zahteva povračilo izplačanega zneska od dedičev. Problematika je bila tudi medijsko precej izpostavljena, očitki na delo državnih organov pa so bili predvsem, da prejemniki socialne pomoči sploh niso vedeli za svojo obveznost ter splošen občutek, da se je država odločila varčevati pri najrevnejših prebivalcih.

Pobude so očitale tudi nepravilno delo centrov za socialno delo, češ da bi morali upravičenca do denarne socialne pomoči v odločbi o njeni dodelitvi opozoriti, da bo treba po njegovi smrti državi vrniti izplačano socialno pomoč.

Varuh je o navedeni problematiki oblikoval načelno stališče, ki ga je delno objavil na spletnih straneh, v celoti pa je v nadaljevanju.

Pravico države, da zahteva povrnitev izplačane socialne pomoči, je uveljavil Zakon o dedovanju že leta 1977. Določbi 128. in 129. člena, ki urejata obravnavano problematiko, sta bili sicer leta 2001 spremenjeni, vendar ne vsebinsko.

Varuh ne razpolaga s podatki, ali je država že od uveljavitve navedenih določb prijavljala tovrstne terjatve do zapuščine posameznikov in koliko izplačanih sredstev je na ta način povrnila. Državno pravobranilstvo Republike Slovenije, ki v tovrstnih postopkih zastopa državo, pa nam je sporočilo, da prijavi terjatev brez obresti, to je v višini prejete pomoči.

Menimo, da možnost poplačila izplačanih socialnih pomoči iz zapuščine ni v nasprotju s človekovimi pravicami in z načelom socialne države, saj izhaja tudi iz socialne pravičnosti. Nepravilno do drugih socialnih upravičencev bi namreč bilo, če bi država denar vseh davkoplačevalcev v obliki socialnih pomoči dajala posameznikom, ki niso bili materialno ogroženi, saj se po njihovi smrti izkaže, da so imeli določeno premoženje. To premoženje je delno tudi rezultat prejemanja socialnih pomoči, saj so prejeta sredstva olajšala obveznost vzdrževanja premoženja (na primer stanovanja ali hiše). Nepravilno bi bilo ohranjeno premoženje prepustiti dedičem, ki morda z zapustnikom niti niso imeli družinskega razmerja ali skupnega gospodinjstva.

Načelu socialne države, pa tudi pravičnosti, sledi tudi določba 129. člena Zakona o dedovanju, da se država lahko odpove svojemu zahtevku, če so tudi zapustnikovi dediči (žena in otroci) socialno ogroženi oziroma potrebni pomoči. Socialna država namreč pomeni, da država poskrbi za posameznika, kadar zaradi različnih okoliščin

sam ni sposoben s svojim delom zagotoviti svoje socialne varnosti. Pomoč države socialno ogroženemu posamezniku ni enostavno darilo, temveč je po svoji vsebini nekakšno posojilo, ki pa ga upravičenec ni dolžan vrniti za časa svojega življenja (razen v posebnih primerih). Ni pa razloga, da bi po smrti posameznika, katerega zapuščina je bila ustvarjena (ali ohranjena) tudi s pomočjo prejete pomoči, le-to podedovali dediči, ki takšne pomoči ne potrebujejo.

Varuh meni, da **centri za socialno delo ne ravnajo nepravilno**, ker v odločbah o socialni pomoči ne opozarjajo posebej na določbe zakona o dedovanju. Določba, po kateri država lahko prijavi svoje terjatve do zapuščine posameznika, ki je na podlagi predpisov dobil socialno pomoč, namreč ne posega v njegov položaj in mu ne določa dodatnih pogojev glede upravičenosti do socialne pomoči.

Odločitev o prijavi zahtevka države do zapuščine ni v pristojnosti centra za socialno delo, saj center tudi ne more odločiti, da bo sredstva socialnih pomoči zahteval nazaj. Odločba centra za socialno delo o dodelitvi pomoči v izreku nima nikakršne določbe o obveznosti vračila iz zapuščine, zato tudi ni mogoče zahtevati, da bi centri na to možnost posebej opozarjali v obrazložitvi odločbe. Obrazložitev namreč pojasnjuje in utemeljuje vsebino odločitve (tako imenovani izrek odločbe), ne more pa opozarjati na vse posledice na drugih področjih. Namen obrazložitve odločbe je namreč v tem, da lahko vsakdo preveri, ali je organ pravilno odločil o zahtevku.

Varuh je predlagal Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, naj navedene določbe zakona o dedovanju vključi v informativna gradiva o socialnih pomočeh kot dodatno informacijo, na podlagi katere se posameznik lahko tudi odloči, da za pomoč sploh ne bo zaprosil, če meni, da je možnost poplačila države nepoštena ali nepravilna. Iz odgovora ministra za delo, družino in socialne zadeve na poslansko vprašanje na seji Državnega zbora Republike Slovenije dne 15. 11. 2010 je razvidno, da se je ministrstvo primerno odzvalo na izpostavljeno problematiko in centrom za socialno delo naročilo, naj prosilce za socialno pomoč ustrezno informirajo tudi o vsebini prej navedenih določb zakona o dedovanju.

V zvezi z obravnavano problematiko je treba opozoriti tudi na odločbo Ustavnega sodišča Republike Slovenije (št. U-I-330/97-28) z dne 30.11. 2000, ki je obravnavalo ustavnost ureditve vračanja prejete socialne pomoči v postopkih dedovanja in med drugim ugotovilo (povzeto iz obrazložitve odločbe):

»V tem primeru je zakonodajalec posegel v pravico do zasebne lastnine in dedovanja (33. člen ustave) zaradi varstva pravice do socialne varnosti drugih državljanov (prvi odstavek 50. člena ustave). Za doseg tega cilja je bil poseg v pravico iz 33. člena ustave nujen. Po določbi prvega odstavka 50. člena ustave imajo državljani pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Socialna država (2. člen ustave) je na temelju pravice do socialne varnosti ogroženemu posamezniku dolžna zagotoviti ustrezno pomoč in te pravice posameznika ne sme ogroziti z neupravičenim siromašenjem skladov za zagotavljanje te pomoči. Varstvo pravice do socialne varnosti posameznika v konkretnem primeru zahteva, da država dobi vrnjena sredstva pomoči, ki so jo dobile osebe, ki so v času prejemanja pomoči sicer imele premoženje, vendar so ga potrebovale zase in samo po sebi to premoženje ni prinašalo dohodka. V takšnem primeru je ustavno dopustno, da se država potem, ko oseba pomoči ne potrebuje več, poplača iz njenega premoženja, ki bi ga sicer dobili dediči. V nasprotnem primeru bi država neupravičeno zmanjševala sredstva za zagotavljanje pomoči drugim, ki to pomoč potrebujejo, ker nimajo drugih ustreznih sredstev za življenje.«

Glede na zgoraj navedeno Varuh ni ugotovil kršitev človekovih pravic, ki bi izhajale iz določb 128. in 129. člena zakona o dedovanju, kakor tudi ne nepravilnosti v ravnanju državnih organov, ki izvajajo omenjene zakonske določbe.

(iz Letnega poročila Varuha za leto 2010)

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Omejitev gibanja okuženega oskrbovanca v socialnovarstvenem zavodu

Varuh je bil seznanjen s problemom omejevanja gibanja in stikov oskrbovanca v domu za starejše, ki je okužen z MRSA (Meticilin Rezistentni Staphylococcus aureus), bakterija, ki je razvila odpornost (rezistenco) proti večini znanih antibiotikov). Oskrbovanec ne upošteva navodil (prepovedi) osebja zavoda in ima fizične stike z drugimi oskrbovanci, pa tudi z obiskovalci zavoda. Osebjem zavoda je prepričano, da mora s primernimi ukrepi zmanjšati možnosti prenosa bakterije, oskrbovanec pa je zagrozil, da se bo v tem primeru pritožil tudi Varuhu.

Varuh se je v s problematiko okuženih z MRSA že ukvarjal (opis v LP za leto 2005) v primeru, ko socialnovarstveni zavod po odpustu iz bolnišnice ni želel sprejeti oskrbovanke, ki se je okužila v bolnišnici.

Takrat nam je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve pojasnilo, da »za sprejem stanovalcev z okužbo MRSA ni omejitev, upo-

števat pa je treba, da potrebujejo ti stanovalci primeren prostor in ustrezno obravnavo«. V tovrstnih primerih je namreč najpogosteje potrebna določena vrsta izolacije, na primer enoposteljna soba. S tem so tudi možnosti posameznih domov za sprejem tovrstnih bolnikov močno omejene.

Ker smo zaprosili tudi za seznam domov, ki sprejemajo bolnike s to okužbo, nam je ministrstvo pojasnilo, da takšnega seznama ni, saj jih morajo načelno sprejeti vsi domovi, če izpolnjujejo navedene pogoje.

Okužba z bakterijo MRSA spada med nalezljive bolezni, saj je tako na podlagi Zakona o nalezljivih boleznih z odlokom (Uradni list RS, št. 112/04) odločila Vlada Republike Slovenije. To je podlaga za uporabo vseh splošnih in posebnih ukrepov, ki jih za preprečevanje okužb in njihovo obvladovanje določa Zakon o nalezljivih boleznih.

Menimo, da bi morali zaposleni v socialnovarstvenem zavodu storiti vse potrebno, da posa-

meznika, ki je okužen z MRSA, seznanijo z vsemi nevarnostmi in potrebnimi ukrepi za preprečitev širjenja okužbe. Če se okuženi ne ravna v skladu s priporočili, pa mu je treba na primeren način omejiti možnosti neposrednih stikov z drugimi oskrbovanci in obiskovalci. Če tudi takšnih ukrepov okužena oseba ne spoštuje, pa je mogoče uporabiti 47. člen Zakona o nalezljivih boleznih, na podlagi katerega zdravstvena inšpekcija izvaja nadzor nad preprečevanjem in obvladovanjem nalezljivih bolezni. V okviru tega nadzora ima zdravstvena inšpekcija med drugim pravico in dolžnost ... »prepovedati gibanje osebam, za katere se ugotovi ali sumi, da so zbolele za določeno nalezljivo boleznijo;« (2. točka 47. člena). Takšen ukrep odredi inšpektor z odločbo, izdano v upravnem postopku, pritožba pa ne zadrži njene izvršitve.

Zavod, ki opravlja institucionalno varstvo starejših, mora torej v primeru, da oskrbovanec, okužen z bakterijo MRSA, ne spoštuje navodil o omejitvi gibanja, seznaniti s tem zdravstveno inšpekcijo, ki bo morala začeti upravni postopek in izdati ustrezno odločbo. To bo tudi podlaga za oceno nadzornih organov, ali je svoboda gibanja posameznega oskrbovanca morda kršena ali pa je omejena v skladu z zakonom. **3.7-8/2010**

DOBRO JE VEDETI...

Kaj je državni preventivni mehanizem za varstvo oseb, ki jim je bila odvzeta prostost?

Varstvo oseb, ki jim je bila odvzeta prostost, je mogoče (o)krepiti tudi z nesodnimi preventivnimi sredstvi, najbolje v obliki rednih obiskov krajev, kjer te osebe so in neposrednega preverjanja ravnanja z njimi. Za tako aktivnost je seveda najprej treba imeti ustrezno pravno podlago, saj gre za kraje, do katerih že po sami naravi stvari ni prostega dostopa. Pravno podlago omogoča ratificiran Opcijski protokol h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju, ki je mednarodna pogodba (sprejeta na 57. zasedanju Generalne skupščine Združenih narodov 18. decembra 2002). Slovenija je z ratifikacijo protokola potrdila, da so mučenje in druge oblike okrutnega, nečloveškega ali poniževalnega ravnanja ali kaznovanja prepovedane in pomenijo resno kršitev človekovih pravic.

Glavni namen tega protokola je vzpostavitev sistema rednih obiskov neodvisnih mednarodnih in tudi državnih organov na krajih, kjer je ljudem odvzeta prostost zato, ker so pridržani ali zaprti ali nameščeni. Tega kraja po odredbi sodne, upravne ali katere koli druge oblasti ne smejo zapustiti po svoji volji. V Republiki Sloveniji gre za varovane oddelke socialnovarstvenih zavodov, oddelke pod

posebnim nadzorom v psihiatričnih bolnišnicah, zavode za prestajanje kazni zapora, prostore za policijsko pridržanje, ipd. Vsaka država pogodbenica se je zavezala, da na državni ravni ustanovi, določi ali vzdržuje organ za obiskovanje oseb, ki jim je bila odvzeta prostost in obiskovanje institucij, v katerih je moč najti take osebe.

Z Zakonom o ratifikaciji Opcijskega protokola je bil v Republiki Sloveniji za državni preventivni mehanizem določen Varuh človekovih pravic RS. Naloge izvaja v dogovoru z nevladnimi organizacijami v Sloveniji.

Na krajih odvzema prostosti redno preverja ravnanje z osebami, ki jim je odvzeta prostost in tudi daje priporočila odgovornim organom, da bi izboljšali razmere in ravnanja, možnost pa ima tudi oblikovati pripombe k veljavnim ali predlaganim zakonom. Ob vsakem obisku Varuh izdela poročilo s predlogi za odpravo pomanjkljivosti in nepravilnosti oziroma s priporočili za izboljšanje stanja. Ugotovitve, predlogi in priporočila za izboljšanje stanja, ki jih Varuh podaja v izvajanju nalog in pooblastil državnega preventivnega mehanizma, se pogosto pokažejo v izboljšanju pogojev in ravnanju z osebami, ki jim je odvzeta prostost.

Mladi za starejše, starejši za mlade

Sodelovanje med generacijami v institucionalnem varstvu

Janez Orehek
študent na Fakulteti za socialno delo

Prostovoljec v domu Tisje v občini Šmartno pri Litiji nisem postal po naključju. Lahko bi rekel, da so me tja vodile številne poti. Že od nekdaj je naša družina skrbela za starejše v našem gospodinjstvu, poskušali smo jim pomagati, kot smo najbolje znali. Tudi moj dedek je bival v tem domu in obiski pri njem so bili vedno prijetni in zanimivi. Osebna izkušnja starejših ljudi je bila tako gotovo eden izmed najpomembnejših razlogov, da me je delo s starejšimi od nekdaj veselilo. Starejši so bili namreč do mene vedno prijazni in tako sem jih dojemal tudi jaz, kot prijazne in zanimive sogovornike. Poleg osebne izkušnje je tudi izbira študija pripomogla k temu, da sem prostovoljno delo opravljal v domu, saj imamo na Fakulteti za socialno delo vsako leto študijsko prakso, ki zajema opravljanje prostovoljnega dela v izbrani organizaciji. Moje udejstvovanje je sicer prestopilo meje prostovoljstva v študijske namene, saj v dom redno zahajam v prostem času, še posebej poleti, ko prečudovita narava okrog doma pokaže vse svoje čare. Poleg osebne izkušnje in interesa za delo s starejšimi so me je o opravljanju prostovoljnega dela v domu prepričale tudi profesionalnost in prijaznost osebja ter pomoč, ki so mi jo vedno nudili pri izvajanju prostovoljnega dela. Ko namreč prvič prideš kot prostovoljec v dom, ne veš, kaj natanko početi, zato ti nekdo, ki ti ponudi vse te informacije, veliko pomaga. Ključno za opravljanje prostovoljnega dela je to, da se v instituciji dobro počutiš, se tja rad vračaš in jaz sem se zagotovo.

V domu Tisje prostovoljno delo poteka na različne načine. Sodelovanje pri ustvarjalnih tehnikah v skupini s stanovalci je eden izmed teh načinov. To pomeni, da prostovoljci sodelujemo pri pripravi raznih delavnic ali sodelujemo s starejšimi pri delovni terapiji, kjer nastajajo zanimive figure, vizitke, punčke, se veliko smejimo in pogovarjamo. Zlasti pri delovni terapiji je zelo zanimivo, saj nas je vedno veliko, zato se pogovarjamo o kulturi, aktualnih stvareh, glasbi in drugih temah, ki nas zanimajo. Najraje se posladkamo s sladkimi bomboni, ki so postali pravi hit, odkar sem jih gospem prvič prinesel na delovno terapijo. Od takrat mi vzamenov vedno podarijo lepo poslikanega

palčka, ki vedno dobi posebno mesto v moji sobi. Druga izmed oblik opravljanja prostovoljnega dela je sodelovanje prostovoljcev pri delovanju skupin za samopomoč ter sodelovanje v skupinah za stanovalce z demenco. Pri obeh skupinah lahko prostovoljci pomagajo voditi skupine, najdejo teme za pogovor in stanovalcem nudijo pomoč in podporo pri njihovem delu v skupini. Stanovalci se veselijo tudi spremstva na sprehode v ožjo in širšo okolico, saj je dom ob gozdu, v prečudoviti naravi, kjer je veliko sprehajalnih poti.

Eden izmed dogodkov, ki bi mu lahko rekli tudi sprehod, je vsakoletni izlet po okolici s stanovalci z vozički. Pri izletu se združijo moči prostovoljcev, svojcev in zaposlenih v domu Tisje ter harmonikarjev, ki prijeten izlet še bolj popestrijo. Prostovoljci pa v domu pomagamo tudi pri organizaciji in izvedbi kulturnih in drugih dogodkov. Tako pomagamo voditi razne kulturne proslave, pred letom dni pa sem tudi sam sodeloval pri organizaciji dogodka, saj smo s kolegicami s Fakultete za socialno delo organizirali literarni večer najdragocenejših spominov. Stanovalce smo poprosili za njihove kratke življenjske zgodbe in nato smo na podlagi znanja s področja vede socialnega dela iskali pozitivne vidike njihovih zgodb, tudi v primerih, ko so nam sami rekli, da pozitivnih izjem ni, da je bilo vse le slabo. Ob iskanju virov moči stanovalcev in z uporabo perspektive moči smo stanovalcem pokazali pozitivne vidike njihovih spominov in največje priznanje doživeli, ko so nam stanovalci po končanem večeru povedali, da vidijo, koliko pozitivnega se je zgodilo v njihovih življenjih. Njihove solze sreče in stiski rok so bili za nas največje darilo.

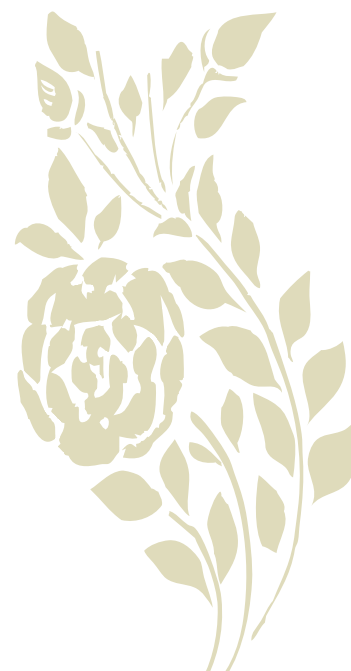
Poleg vseh teh oblik sodelovanja pa je še ena, ki je zame ključna, in sicer pogovor. Le s pogovorom lahko namreč spoznaš človeka, ga vidiš v odsevu njegovih zgodb in spoznaš njegovo življenjsko pot, pot, na kateri je pridobival dragocene izkušnje za življenje. Ravno te izkušnje stanovalcev, njihove zgodbe in mnenja so tisto največ, kar lahko prostovoljec od stanovalcev dobi. Vidiš njihovo pozitivno naravnost, njihovo voljo do polnega življenja. V trenutkih, ko se srečaš s kakšno težavo, ti njihove izkušnje in znanje pridejo zelo prav, zanimivo pa je slišati njihov vidik pri stvareh, ki jih ti gledaš drugače kot oni. To je glavni smisel medgeneracijskega sodelovanja, sodelovanje med različnimi generacijami. V domu Tisje je to sodelovanje še toliko bolj vidno, ker v dom zahajajo tako otroci iz vrtca, ki odigrajo predstave, do osnovnošolcev in srednješolcev, pa vse do študentov in upokoјencev, ki tja zahajajo vsak teden. Medgeneracijsko sodelovanje se zgodi, ne more kar obstajati samo od sebe. V njem kot prostovoljec ponudim svoje misli in svojo pomoč, poslušam njihove besede, jim prinesem kakšno

stvar, ki si jo želijo, oni pa mi ponudijo svoje nasvete, dragocene izkušnje in svojo roko. To je tisto pravo sodelovanje, kjer vsak nekaj da in vsak nekaj prejme.

Tudi v Sloveniji so demografske spremembe prebivalstva opazne in prebivalstvo se opazno stara. A zavedati se moramo, da starost ni čas, ko smo neuporabni in nezanimivi, ampak je to življenjsko obdobje, v katerem se najdemo vsi. Vsi smo na neki način stari in na podlagi besed ne smemo diskriminirati starejših ljudi in jim odvzeti njihove moči, izkušenj, sposobnosti. Naše besede jim morajo dati moč, pomagati jim morajo, da je njihov glas slišan in da so cenjeni, ker si to ne nazadnje tudi zaslužijo, saj so pomagali soustvarjati našo družbo. Zavedati se moramo, da človek ni vreden toliko, kot ima, temveč toliko, kot lahko da. In vsak izmed nas lahko človeku ponudi veliko. Zato podprimo projekte prostovoljnega dela v domovih za starejše občane in se vključimo vanje.

Janez Orehek se je rodil 16. 11. 1989 v Ljubljani. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Litiji, zdaj pa študira na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani. Že v času osnovnega šolanja je sodeloval na raznih otroških parlamentih v svoji občini, nato pa se je v gimnaziji začel ukvarjati z debaterstvom. S svojo skupino je dosegel številne uspehe na različnih tekmovanjih po Sloveniji. Med študijem je začel obiskovati dom starejših občanov Tisje, kjer tudi danes opravlja prostovoljno delo.
E-naslov: janezekorehek@gmail.com

DOBRO JE VEDETI...

Sadeži družbe

je projekt ustvarjanja in krepiteve vezi med mladimi in starejšimi, vzgoje v strpnost, solidarnost in medsebojno razumevanje, ki ga že od leta 2006 koordinira Slovenska filantropija, Združenje za promocijo prostovoljstva. Temelj projekta je prostovoljsko delo mladih za starejše in starejših za mlade, s povezovanjem šol in društev upokojencev.

Namen projekta, v katerega se je ob njegovem osnovanju aktivno vključil tudi takratni predsednik Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek, je vzpodbujati medgeneracijsko sodelovanje, in sicer s povezavo osnovnih in srednjih šol z društvi upokojencev in drugimi prostovoljskimi organizacijami ter društvi, ki vključujejo sta-

rejše. Sodelujejo lahko osnovne in srednje šole, dijaški domovi, mladinske in študentske organizacije, knjižnice vsa društva upokojencev in druge prostovoljske organizacije, ki želijo z medgeneracijskim prostovoljstvom soustvarjati boljšo družbo.

Medgeneracijska Hiša Sadeži družbe

je prva hiša v Sloveniji, ki ponuja medgeneracijski program, ki temelji na prostovoljskem sodelovanju in skupnemu ustvarjanju vseh generacij. Gre za hišo, ki stoji v centru Murske Sobotice in s svojim velikim vrtom meji na Soboški park. Prenovili so jo leta 2009, in sicer v skupek prostorov, ki so organizirani in opremljeni za izvedbo različnih delavnic. Velik vrt s sadnim drevjem ponuja pros-

tor za izvajanje delavnic na prostem. Medgeneracijske delavnice – od zeliščarskih in kuharskih, ustvarjalnih, literarnih, fotografskih in novinarskih, pa vse do šiviljskih – so postale stalnica medgeneracijskega programa. Vodijo jih mentorji – prostovoljci. Medgeneracijski program Hiše Sadeži družbe temelji na konceptu sodelovanja med generacijami. Program enakovredno vključuje predstavnike starejše in mlajše generacije ter spodbuja boljšo socialno vključenost obeh generacij, prispeva pa tudi k večjemu razumevanju in posluhu za potrebe druge generacije. Skozi delavnice ohranjajo tradicionalna znanja, vzpodbujamo posameznike k vseživljenjskemu učenju in dolgoročno gradijo na trajnostnem razvoju.

IZBOR OBRAVNAVANIH POBUD

Premeščanje stanovalcev v domu upokojencev Ptuj

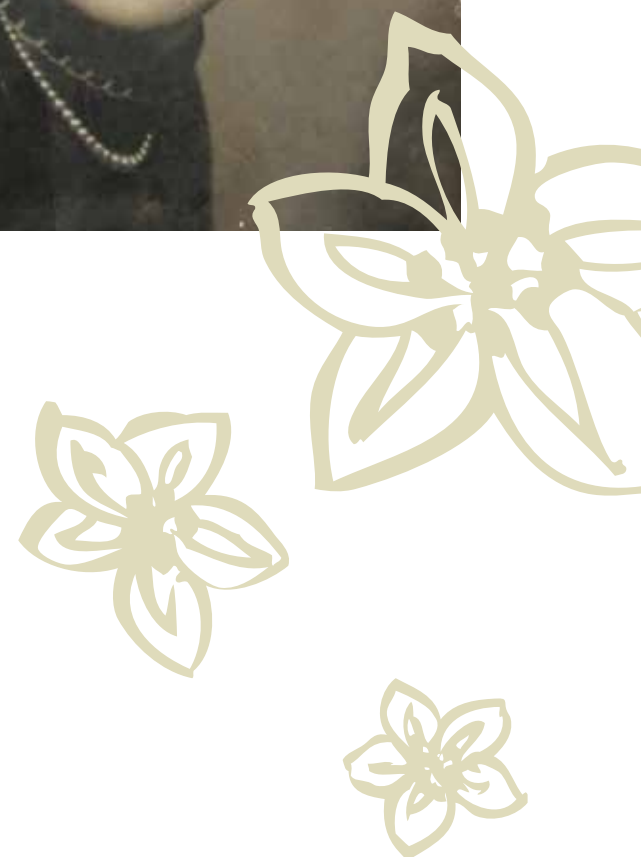
Na Varuha človekovih pravic RS (Varuh) se je obrnilo nekaj stanovalcev doma upokojencev Ptuj – enota Ptuj (dom), od katerih je vodstvo zahtevalo, naj v šestih mesecih v sobe, v katerih so do zdaj bivali sami, sprejmejo sstanovaleca ali privolijo v premostitev v enoposteljno sobo v eno izmed treh enot doma. Zdajšnje sobe, v katerih bivajo, naj bi bile opredeljene kot dvoposteljne, zato naj bi v njih bivala po dva stanovalca.

Varuh je v zvezi s pobudo opravil poizvedbo in obiskal dom ter se pogovoril z nekaterimi od prizadetih stanovalcev. Iz pojasnil doma je bilo razvidno, da so bile sporne sobe, v katerih biva po en stanovalec, že od začetka delovanja doma dvoposteljne. Ker dom ni bil polno zaseden, so vanje nameščali le po enega stanovalca in uveljavilo se je mnenje, da so to enoposteljne sobe. Za samostojno bivanje v teh sobah so zaračunavali poseben dodatek, vendar je bila razlika med cenami storitve v tovrstni sobi, če je stanovalec v njej bival sam oziroma če sta v njej bivala dva, majhna. Hkrati so bile te sobe (ob majhni razliki v ceni) po kvadraturi večje od enoposteljnih sob. Svet doma je zato leta 2005 sprejel sklep o povišanju cen storitev v teh sobah, na podlagi katerega se je (samo) pri stanovalcih, ki so bili vanje vseljeni po datumu sprejetja sklepa, cena oskrbe zvišala za 25 odstotkov vrednosti oskrbe. Nekateri od stanovalcev se s tovrstnim razlikovanjem v zaračunavanju storitev niso strinjali in so na to opozorili pristojne organe. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ) se je na nedopustno razlikovanje odzvalo in domu naložilo, naj v najkrajšem možnem času nepravilnost odpravi. Svet doma je zato v maju 2009 sprejel sklep, zaradi katerega so se prizadeti stanovalci obrnili na Varuha.

Tovrstno premeščanje stanovalcev oziroma zahtevo po sprejetju sstanovaleca smo ocenili za neustrezno, saj niso bile upoštevane značilnosti tega življenjskega obdobja in specifične potrebe starejših ljudi, med drugim težje prilagajanje na novo okolje in vzpostavljanje stikov z neznanimi ljudmi. Menili smo, da bi dom ravnal pravilneje, če bi svojo odločitev o nujnem nameščanju dveh stanovalcev v dvoposteljne sobe uveljavil (šele) pri novih sprejemih v proste sobe. Izenačevanje bivalnih pogojev pa bi moralo biti usmerjeno v zmanjševanje števila postelj v večposteljnih sobah, in ne obrnjeno. Domu smo predlagali, naj poišče ustreznejše rešitve za nastale razmere in ob doslednem upoštevanju varovanja osebne integritete prizadetih stanovalcev, ki so se, ne po svoji krivdi, znašli v opisanem položaju.

Dom nas je najprej obvestil, da se je naknadno odločil, da imajo stanovalci na izbiro tudi možnost, da ostanejo v dvoposteljni sobi in plačujejo oskrbo v višini oskrbe za dva stanovalca, vendar za enega brez stroškov živila. Pozneje pa nas je obvestil, da takega izračuna cene ni dovolilo ministrstvo. Zato so se odločili, da zadevo rešijo s prenovo sob, ki imajo kuhinjsko nišo, v sobe z lastno kopalnico. Stanovalci so bili s takšno rešitvijo zadovoljni, prenova pa se je tudi že začela.

3.7-12/2009, 3.7-15/2009, 3.7-17/2009

Pravice starejših kot ogledalo družbe

Sklepne ugotovitve posveta in okrogle mize, ki jo je 10. decembra 2010 v Ljubljani organiziral Varuh človekovih pravic Republike Slovenije

Trajnost spoštovanja človekovih pravic in dostojnega življenja v starosti sta temeljni zahtevi in sporočili s posveta in okrogle mize. V zrelejšem obdobju življenja vsakega posameznika se lahko pojavijo osebne okoliščine, ki jih pri načrtovanju politik in udejanjanju temeljnih človekovih pravic moramo upoštevati. Zato udeleženci posveta ugotavljamo in predlagamo:

1. Večina starejših ljudi lahko sama skrbi zase in celo pomaga mlajšim generacijam, tako s fizičnim delom kot materialno in z nasveti. Te potencialne tretje generacije moramo izkoristiti tako za medsebojno kot za medgeneracijsko pomoč in sodelovanje. Da bo to še mogoče, ne siromašimo (finančno) starejše generacije in je ne delajmo odvisne od drugih dveh. Od starejših lahko upravičeno pričakujemo, da bodo aktivno soustvarjali družbeno realnost in pri tem prevzemali svoj del odgovornosti.

2. Za tiste starejše ljudi, ki zaradi bolezni ali drugih razlogov potrebujejo posebno oskrbo oziroma domsko varstvo, je treba zagotavljati:

- ☑ da bo v domovih za starejše dovolj razpoložljivih mest;
- ☑ da bodo ti domovi čim bližje njihovem stalnemu prebivališču;
- ☑ da bodo tudi ti domovi starejšim omogočali stike z okoljem, ne smemo jih izolirati, hkrati pa morajo stanovalcem zagotoviti zasebnost in individualnost;
- ☑ posodabljanje in vzdrževanje javnih zavodov, novogradnje naj sledijo sodobnemu modelu gospodinjstev skupin;
- ☑ prilagoditev na spreminjajočo se strukturo stanovalcev v domovih, saj ob sedanjih kadrovskega normativih ni mogoče enako dobro poskrbeti za vse stanovalce, ki imajo vedno večje potrebe (čedalje več dementnih in težje bolnih stanovalcev);
- ☑ takšno določanje cene oskrbnega dne, da bo starejšim zagotavljala kakovostno in cenovno dostopno oskrbo, obenem pa omogočala vzdrževanje in posodabljanje domov ter razvoj novih programov;

☑ odpravo slabosti, ki zaradi pomanjkanja kadra in denarja nastajajo na primarni ravni zdravstvenega varstva (patronažna služba in zdravstvena nega na domu);

☑ več prostih mest v t. i. negovalnih bolnišnicah oziroma oddelkih v bolnišnicah;

3. Med starejšimi je največ takih, ki bi želeli čim dlje ostati v domačem okolju. Občasno potrebujejo nasvete in pomoč, saj se včasih ne znajdejo, nimajo zadostnih informacij, so negotovi, morda tudi prestrašeni. Za čim bolj prijazno starostno obdobje večine bi torej morali:

☑ zagotoviti podporo družini s starejšim članom (možnost daljšega dopusta za nego, bolj prilagodljiv delovni čas, občasno dnevno varstvo starejšega in začasni sprejem v institucionalno varstvo, npr. ob bolezni v družini, v času dopustov) in jim omogočiti izobraževanje o starosti in staranju (npr. prepoznavanje prvih znakov demence);

☑ zagotavljati preventivne programe in spodbujati različne storitve (ohranjanje kakovosti življenja in vključenost v družbeno okolje, preprečevanje družbene izoliranosti starejših, širitev mrež med generacijami);

☑ zagotavljati kakovostno in dostopno zdravstveno oskrbo starejših, predvsem v okviru javne zdravstvene mreže;

☑ povečevati možnosti za samostojno življenje starejših v domačem okolju, jih naučiti, da znajo poskrbeti za spremenjene zdravstvene okoliščine;

☑ razvijati patronažno varstvo, ki ima pomembno mesto v vodenju in usklajevanju integrirane dolgotrajne oskrbe ter zagotavlja večjo dostopnost do njihovih storitev;

☑ upoštevati naraščanje števila samskih gospodinjstev in s tem revščine, samomorilnosti, alkoholizma itd.;

☑ skrbeti za kakovostno staranje ljudi s posebnimi potrebami (prizadeti in njihovi svojci, invalidi, ljudje pod pragom revščine idr.) in tistih, ki šele v starosti postanejo invalidi;

☑ krepiti razvoj prostovoljstva, dobrotelnosti in samopomoči;

☑ odpravljati tabuizacijo starosti, preprečiti njeno stigmatizacijo in stereotipne predstave;

☑ upoštevati velik pomen informacijske družbe in omogočiti starejšim dostop do klasičnih in elektronskih medijev – programi pomoči pri usposabljanju za življenje v informacijski družbi;

☑ si prizadevati, da mediji bolj spodbujajo medgeneracijsko sožitje.

☑ uveljavljati vseživljenjsko učenje tudi v tretjem življenjskem obdobju;

☑ spodbujati neodvisnost, dostopnost in starejšim ljudem omogočati, da polno sodelujejo v vseh vidikih družbenega življenja;

☑ povečati možnost zamenjave stanovanj, da bi starejši dobili ustreznejše stanovanje (manjše, pritrlično, stroškovno cenejše, prilagojeno njihovim potrebam) in zagotoviti čim več oskrbovanih stanovanj s kakovostno 24-urno oskrbo;

☑ omogočati gibljivost in varno udeležbo starejših v prometu, tudi kot pešcem ali uporabnikom javnega prometa, gibljivost v javnem prometu je velikega pomena za kakovost njihovega življenja;

☑ zagotoviti dostop do bančnih posojil tudi po 75. letu starosti (obnova stanovanj);

☑ posebno pozornost nameniti zlorabi in nasilju nad starejšimi (raziskave kažejo, da so v štirih do desetih odstotkih žrtve starejši);

☑ vzpostaviti sistem zagovorništva za starejše v ustanovah in v domačem okolju, zagovorništvo mora biti starejšim čim lažje dostopno (na lokalni ravni) in čim manj formalizirano;

☑ zagotoviti strokovno in učinkovito delo pristojnih organov in organizacij ter njihovo medsebojno povezanost;

☑ ustanoviti Urad za starejše.

V sklepnih mislih smo še posebej poudarili neločljivo povezanost skrbi za kakovostno staranje z utrjevanjem solidarnosti med generacijami, iskanjem in uresničevanjem sinergije virov posameznega človeka, družine, civilne družbe, trga in države ter nujnost vključevanja starejših v sooblikovanje politike aktivnega in varnega staranja in s tem soodgovornosti.

Pripravila mag. Bojana Cvahte, direktorica strokovne službe Varuha

VARUH, Brezplačni bilten Varuha človekovih pravic RS, številka 14, april 2011

Izdajatelj: Varuh človekovih pravic Republike Slovenije
Pri pripravi biltena so sodelovali: dr. Zdenka Čebašek - Travnik; Tone Dolžič; mag. Bojana Cvahte; dr. Ingrid Russi Zagožen in Nataša Kuzmič.

Urednica: Liana Kalčina

Avtorji fotografij: stran 1, 5, 6, 15 in 17 - Nataša Kuzmič; stran 3 - Žiga Puh; stran 4 - Marko Koračin; stran 7 - Edo Marinček; stran 9 - Giacomo Bront (Čedad - 1941); stran 11 in 18 - Hiša Sadeži družbe; stran 14 - Igor Majnik; avtor neznan - stran 16 in 19.

Lektorica: Nataša Purkat
Korektor: Jože Marovt
Oblikovanje: arnoldvuga+
Tisk: Tiskarna Schwarz d.o.o.
Naklada: 10.000 izvodov

ISSN 1581-8039

Bilten je objavljen na spletnih straneh Varuha človekovih pravic: www.varuh-rs.si

informacije

Varuh človekovih pravic RS
Dunajska cesta 56, 1109 Ljubljana
E-naslov: info@varuh-rs.si
www.varuh-rs.si

Telefon: + 386 1475 00 50
Brezplačni telefon: 080 15 30
Faks: + 386 1475 00 40